بەدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بە ئەژئاڤا.. ئازاد حەمە*

بە بەندە مشتومڕاویترین بابەتی سیاسیی، لەم هەلومەرجە ناساغەی ئەژئاڤا تێیکەوت، کە ئەمەی کوردی لە گشت شوێنێک سەرقاڵی خۆیکرد، تەنها هەوەستی نامەردانەی ئەمریکایەکان نەبوو، بەدەنگیی جوولەکەکانیش بوو. ئەم بەدەنگییە گشت ئەو بەدەنگییانەی دیکەی بیرخستمەوە لە ئابردوودا سەبارەت بە بەسەرهاتە تاریکەکانی کورد پیادەکراون(لەباربردنی سیاسیانەی کەماری مەهاباد، تواندنەوەی شەشی گوڵان، پشتگوێخستنی زەبرەکانی بەعسیزم بەرامبەر بە کورد و...).

پێشتر، لە کارە تیۆرییەکانمدا، هەمام بە ئەوە کردووە، بەدەنگیی نە بەڵایەنە و نە هەتاهەتایە؛ وەکیتر پێیشە لە ئاماژە و گوتنی نەگوتراو. ئاستە بەدەنگیی سوودی خۆی هەیە و بەدەنگەکانیش بەزەری گۆشگیرن، وەلە ئەمە تا ئەو شوێنە تێندروستە، کە بەدەنگییی ئەهانەبووە؛ بەدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بەو دەزە سیاسییەی ئەژئاڤا، کە پەڵە لە زیان ئەهایی لەدەتکە.

ئەستاشی لەگەڵ بەت، لە چاوەڕوانی ئەوەدایەن، تۆقڵایەک بە گوزارەکردن، فەرمەکی تر لە دەڵبرین لەڵایەن جوولەکەکانەوە سەبارەت بە دەزی کوردانی ئەژئاڤا بەڵگەوەبەت. جوولەکەکان، کە خێیان قووربانی پڵاماردان و داگیرکاریی و بەکاربردنن دەبوو بەفەرمی لەو دەخە ناهەموارە بێنگە، کە لە شارەکانی ئەژئاڤا دەگوزەرێت.

گومانیناوێت، بەدەنگیی نەبوونی گوتنە، مانادارییش هەردەم لە قسەنەکردندا هەبووە، بەڵام بەدەنگیی جوولەکەکان لە سەرانسەری جیهان خۆی وەک کردەیەکی پووچ و بەمانا نمایشکرد. لەبەرئەوەی نەگوتن هەوەستە، بە ئەمە بەدەنگی جوولەکەکان بریەنی سیاسیی لەگەڵخێیدا هەنا.

هزرڤان و ئوناکبیرە گەورەکان، کە زەرینەیان جوولەکەبوونە، هەردەم لەڕگای تێهزرینەکانیانەوە زەمینەیان بە تەئامانی قوە و فەرمیتر لە بیرکردنەوە خوێقاندووە، ئەوان بوون دەیانگوت لە کاتی غەدر و نادادییەکاندا ئاسان نییە بەدەنگیی. بەیە لەم چرکەساتە، بە ئەمەی کورد، بەدەنگیی جوولەکەکان ناشرینە و وەک باشەیەک تەماشاناکرێت. ئەوەی لەمحاڵەتدا شتەکان سەرلەبەردەگەڵت خودی دەنگە(گوتنە). بەڵە دەنگی جوولەکەکان هەزە و زەر شت لە دەزی ئەژئاڤا دەگەڵت؛ دەنگیان مانادارییە و هیوای لەسەرهەڵدەچنرێت.

بەدەنگیی جوولەکەکان سەبارەت بە ڕژاڤا وایلەکردم ڕقم لە بەدەنگیی ببێتەوە؛ وەک دیاردەیەکی چەپەڵ و ناخۆشویستیش تەماشایکەم. بەپێچەوانەی ڕەساکانی بەدەنگییەوە، کە جوانی و شکۆی تیایە، بە ئەمری ئەمە چەنەبازیی و زڕبڕێی جوولەکەکان پەویستبوو. دەمانخواست جوولەکەکان بە ژاوەژاو و چەنەچەنی سیاسیی کاسمانکەن و دونیا لەو زومرە بەئاگابهێنن لە ژەنراڵ مزگەوم دەکرێت. داخیگرانم، ژەنراڵ مزگەوم تەنیا و خەمەک کرا. هیچ شتەکیش لە خەمەکی سیاسیی مەترسیدارتر نییە؛ ئەمیان لەووی مژوویەوە، لەدەرزمانەوە جوولەکەکان چەشتوویانە. خەمەکیی وا گەلێ تەنها داماڵانی دەروونی و پەشۆیی لەگەڵ خۆیدا ناهێنێت، پێش هەموو شتێک داماڵانی سیاسیی و ماوەرانیی نەتەوەیی لەگەڵ خۆیدا دێنێت.
کاشکە جوولەکەکان (ژورنالیست و سیاسیی و ڕوناکبیرانیان) سەبارەت بە ڕژاڤا چەنەیانلەدەدا، گرنگ قسەیاندەکرد و زیادەڕۆییان لەسەر دەزی ڕژاڤا لە گوتندا دەکرد.لەم حاڵەتەدا چەنەچەن و زڕبڕێی جوولەکەکان دەبووە دەرفەتێک بە جۆرێکیتر لە بیرکردنەوە، هاتنەکایەوەی گوتنی سیاسیی دیکە.
گومانم نییە، بەدەنگیی شکۆی خۆی هەیە، بەتایبەتی لەو کاتانەی گوتن، دەنگ، هیچ ناگەێنێت. وەڵێ بە ئەم ساتەوەختەی ئەمە شکۆداریی لە زەر گوتندایە، بەتایبەت گوتنی ئەوانەی(جوولەکەکان بە نموونە) شتەسەرکیەکان سەرلەبەر قەپدەکەنەوە. لەڕەدا لەگەڵ تێگەیشتنەکی نیتچەدام: ئەو ڕاستیانەی بەدەنگدەکرێن ژەهراویدەبن. بەڵێ، یەک دونیا ڕاستی لە هەردوو گەڕەکی شێخ مەقسود و ئەشرەفییە نەژران. پەویستمان بە قوڕگەکی جوولەکانە هەبوو چەنەبازیی و زڕبڕێی بەسەر ڕاستییەکانەوە بکات، وەڵێ درێغا و حەیف نەکرا.
ئەوەی بیرمەندە جوولەکە ئەوروپاییە بلیمەتەکان لە سەدەکانی ڕابردوودا کاریانبەکرد داهێنانی چەمکگەلێکی وەک: یەکترقبووڵکردن، لەبووردەیی، پێکەوەژیان یان بانگەوازی ئاشتەواریی بوون، کە بەداخەوە واخەریکە تەنها دەبنە خواست و چەکی داماو و لاوازەکان نەک هێزدارەکان.
ڕاشکاوانە بەمەقسەساڵانەکە لە سەسیال میدیای جیهانی عەرەبی، ئەمەی کورد بەوە تاوانبارد‌ەکرێین دارد‌ەستی ئیسرائیلیەکانین لەناوچەکە. لەمشا لە ڕقلەبووونی عەرەبەکان زیاتر هیچمانلەدەستنەکەوت. ئەوەش هەر چەواشکاریی لە دونیای سیاسەتی ناوچەکە بەدروستکردین، کە جار جار بەرپرسێکی سیاسیی جوولەکە دەیدایە شانوباڵمان؛ قسەیان لە ئاواز و هەپەرکە و خواردنی بەتامی کوردی دەکرد.
کەتا گوتنم لەم بارەیەوە ئەوەیە، ئەم چەند ڕۆژەی تەپەڵی دەبێت

ئاوەی فەرکردبێتیین، کە بڵێمەولا پێویستە زۆرترین سەمینار و کۆبوونەد و پانێل، لە ناوەوە و دەرەوەی کوردستان، بۆ بابەتی گرنگیی دەوڵەت و چۆنیەتی دروستکردنی دەوڵەتەوە تایبەتکرێت، نەک بابەتی ئۆناکبیریانەی مردارەوەبوو.

• ئازاد حەمە
پرۆفیسۆر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

ڕۆژاوای کوردستان لە کۆنیالیزمی فەڕەنسیەوە بۆ ئیمپریالیزمی ئەمریکی.. شوان ئەحمەد باپیر

ڕۆژاوای کوردستان، بەشکی دانەبراوی خاکی کوردستانە و درێژەپێدەر و تەواوکەری هەردوو بەشی کوردستانی باکوور و باشوورە، ناوچە کوردییەکان بەدرێژایی پشتێنەی سنووری باکووری سووریا درێژ دەبێتەوە بۆ کێناری سوری- تورکی. کە لە پارێزگای حەسەکە فراوان دەبێت، دووبارە درێژ دەبێتەوە لە پارێزگای حەلەب، هەردوو ناوچەی کۆبانێ و سەرە کانی و عەفرین لە خۆ دەگرێت. هۆکەوتەی جیۆپۆلەتیکی ناوچە کوردییەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرخەری ئەوەیە لە سەدەی بیستەمدا ببێتە ناوەندی چاوتێبڕینی وڵاتە کۆنیالیزمەکان لەسەروی هەمووانەوە بەریتانیا و فەڕەنسا، لەم نێوەندەدا دووپاتکرایەوە لەسەر بەخشینی کوردستانی سووریا، بە وڵاتی فەڕەنسا، بگەڕێی بەیارەکانی کۆنگرەی سان ڕیمۆ لە ٢٦ی نیسانی ١٩٢٠ بەستڕا. وای لە کوردەکان کرد بە گژ ئەم هەوڵەی کۆنیالیزمی فەڕەنسی بچنەوە و بەرەنگاری کورد لە دژی فەڕەنسییەکان لەو کاتەوە دەستی پێکرد، کە بەیاری دەستگرتن بەسەر حکومەتی شا فەیسەڵ درا، فەرەنسییەکان هەوبەهووی بەرەنگاری سووریەکان بوونەوە، لە ساڵی ١٩٢٠دا لە جەنگی مەیسەلۆن سەرکردەی

دیاری کورد (یوسف العظمة)، گیانی لەدەستدا، لە ٢٤ی ٧ی هەمان ساڵدا جەنەرال گۆرۆی فەڕەنسی چووە نێو دیمەشق. هاودەم لە کانوونی یەکەمی ١٩٢٠، لە باکووری سووریا ناوچەی جبل الکراد- جبل الزاویة، بەسەرکردایەتی (ابراهیم هەنانو)، فەرەنسییەکان بەسەرکردایەتی جەنەرال گراندکور، بەسەرکردایەتی ٣٠هەزار سەرباز، توانییان بزوتنەوەی جوتیاران لە تەمووزی ١٩٢١سەرکوت بکەن. کوردەکان بەشکی دانەبڕاو هەستن بوونە لە بەرەنگاری کۆلۆنیالیزمی فەڕەنسی، کە چی لە قۆناغی سەرپەکەوتنی دووەمی سووریادا مافەکانیان پشتگوێخران و تەنانەت دەلیقەی ئەوەیان نەبوو ببن بە خودان ڕۆژنامەی خۆیان، هەندێک لە نموونەی بەرەنگاربوونەوەی شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی کورد لە سووریادا بە هەی سەپاندنی سیاسەتی ماندەتی فەرەنسا، دەنگی نارەزایی لای گەلانی سووری بەرزبووەوە و کوردیش لەم ڕووەوە درێغی نەکردووە، دیارترین کەسایەتی کوردی جێ دەستیان لەم شۆڕشە هەبوو ئەمانەن. (علی ئاغا زلفو، حسن الخراط- ئەحمەد بەرئاقی- نجیب البرازی- ئیبراهیم هنانوو)، چەندان کەسایەتی دیکەش.
کورد وەک کەمینەی مەسیحی و دروزەکان نەیتوانی پشتگیریی فەڕەنسییەکان بەدەستبهێنێت، بەڵام فەڕەنسییەکان هەل و مافی فەرهەنگی و کەمەڵایەتییان بە کورد ڕەخساند، لەم چوارچێوەیەدا کورد هەوێدا بە دامەزراندنی کەمەڵەو ڕۆکخراوی سیاسی و فەرهەنگی. بەنموونە، کوردی ڕۆژئاوا لەگەڵ ئەو کوردانەی دوای شکستی ڕاپەڕینەکەی شێخ سەعیدی پیران لە ١٩٢٥ لەدەست ستەم و زۆری تورک هەڵاتنە سووریا، پێکەوە توانییان (کەمەڵەی خەیبوون)، لە هاوینە هەواری بحمدون- دامەزرێنن، لە نێوان ساڵانی (1927-1946)، ڕێی دیاریان لە بزافی نەتەوەیی و فەرهەنگی کورد لە سووریا بینی و ببووە هەی ئەوەی هەشیاری نەتەوەیی لە ڕۆژئاوای کوردستان پەرەبسەنێت و بەرهەمێکی دیکەی ئەو ڕۆشنووسەی لەووی فەرهەنگییەوە بە کورد هاتپێشەوە (گۆڤاری هاوار)بوو لەلایەن (جەلادەت بەدرخان) ەوبەاو کرایەوە. بەنام ئەوەی جێگەی سەرنجە هەروەک چۆن خەباتی ناسیونالیستی کوردانی ڕۆژئاوا لە دوای جەنگی جیهانی یەکەم لاواز بوو، لە دوای کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی هەر بە لاوازی مایەوە. بزوتنەوەی کوردی لە ڕۆژئاوا تاادەیەکی زۆر کەوتبووە ژێر کاریگەری بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی لە بەشکانی دیکەی کوردستان و سەربەخۆبوونی سووریا لە1946دا ڕووشی کوردی بەرەو خراپتربوون برد و گورزێکی گەورەی لە ڕووشی مافی کورد لە سووریا وەشاند، چونکە لە حکومەتی نەتەوەیی عەرەبی سوریدا بە ئاشکرا کاریان بە دورخستنەوەی کورد کرد لە بەشداری پێکردنی سیاسی و کارگێڕی لەوەتادا دەکرد، لەم چوارچێوەیدا کەمەڵێک بەیار دران بە

بەرتەسکردنەوەی چالاکییەکانی کورد. پاش ماوەیەکی کەم لەسەربەخۆبوونی سووریا ھۆشی وەات تەکچوو حکومەتی سووریا لەنوخدا متمانەی لەدەستدا و پەرلەمان لاواز بوو، دواتر زنجیرەیەک کودەتای سەربازیی لە سووریا ھووپدا و ھۆشی کورد لەسایەی دەسەاتی سووریا تاوکو دەھات بەرەو خراپتربوون دەچوو، چونکە سیاسەتی بە عەرەبکردن لە بوارەکانی کارگەیی و سەربازیی پەیەودەکرا.

ئاگەرچی سەرباری بەشداری کورد لە زۆرێک لە پایە گرنگەکانی دەوەت لە سووریادا، بەام دەسەاتدارانی سووریا، ددانیان بە مافە ھواکانی کورد نەدەنا، لەم چوارچێوەیەدا (پارتی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی)، کە دامەزرا لە ١٩٤٧دا، کورد درکی بەوەکرد ئەم پارتە ھەشێیە بە سەر شوناسی نەتەوەیی و بەرژەوەندییەکانی کورد لە سووریا، بۆیە لە بەرانبەردا، عبدالحمید دەروێش و عوسمان سەبری (پارتی دیموکراتی کوردی سووریا)یان دامەزراند، وەک یەکەم پارتی سیاسی کوردی لە سووریا لە ١٤ی حوزەیرانی ١٩٥٨ دا دامەزراند.

ژەمە فەرمانەواکانی سووریا، ھەمیشە بەرانبەر نەتەوەی کورد سیاسەتێکی ھەگەزپەرستانەیان پەیەوی لەکردووە، بە نموونە بە کەمکردنەوەی ژمارەی کوردان، ساڵی ١٩٦٢ سەرژمێریەک لە حەسەکە ئەنجامدراو (١٢٠- ١٥٠)ھەزار کوردیان بە بێش کرد لە ناسنامە بە بیانوی ئەوانە کەچەری تورکیانە و ھەوەی گەینی ناوچەکەیانداوە بە کەچەکردنیان و نیشتەجێکردنی عەرەب لە شوێنیان. لە8ی ئاداری ساڵی1963دا پارتی بەعسی سووریا کودەتایەکی سەربازیی لە سووریا ئەنجامدا، بەھەی ئەو کودەتا سەربازییەوە توانیان دەسەاڵت بگرنەدەست لە20ی ئاداری ھەمان ساڵ حیزبی بەعس حکومەتی لە سووریا پێکھێنا و دەستوریان دانا، لەو دەستورەدا ھیچ باسێکی سەبارەت بە کورد و کەمایەتییە ئیتنی و نەتەوەییەکانی لە خۆنەگرتبوو. لە ساڵی 1968دەسەاتدارانی سووریا ھەەمەتیکی نوێی دەستگیرکردنی کورد و سەرکردەکانی پارتە کوردییەکانی دەستپێیکرد لەو ئەو سەرکردانەی کە دەستگیرکران "صالح بەدرەدین" ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کورد. کە باس لە ناسەرییەکانی نەو زیندان دەکات لە لایەن بەعسییەکانەوە. لەسەردەمی حافز ئەسەددا ١٩٧١- ٢٠٠٠، سەرکی سووریابوو، لە چوارچێوەی دژایەتی زمان و کولتووری کوردی لە ساڵی ١٩٨٦ زمانی کوردی قەدەغەکرا لەکاتی ئیش و کاری فەرمیدا. سانسەر خرایە سەر ھەژنامە و بەاوکراوە کوردییەکان.

ئەمەو لە ساڵی ١٩٩٢دا پشتێنەی عەرەبی (الحزام العربی)، وەک سیاسەتێکی ھەگەز پەرستانە پەیەوکرد بەدرێژایی سنووری سووریا لەگەڵ عەراق – تورکیا. بە ئەوەی لەنوان ناوچە کوردییەکان چەند

ناوچەیەکی عەرەبی دروستبکرێن، ببنە ڕێگر لەبەردەم بەیەکەوە بەستنەوەی ناوچە کوردییەکان، بە قوڵایی ٥کم، کرین و فرۆشتنی زەوی یاساغ کرا. بەڵام دوای نیمانی دەستکاتی بەعس لە دژی کوردییەکان هێزە کوردییەکان لە سووریا کەتاییان بەم هەواڵەی دەستکاتدارانی بەعس هێنا. ئەوەی لێرەدا خستمانەوو بەرکەوتکی بچووک بوو لە نێوان کوردانی سووریا لە چەندین سەردەمی جیاجیادا، ئەوەی ئێستا دەگوزەرێت لەسەر گۆڕەپانی سیاسی وەاتی سووریا لەبەرچاونەگرتنی هەوڵی نێوەکانی دیکەیە لە سووریا لە ئاواکردنی وەات و نەهێشتنی ترسناکترین ڕێکخراوی تووندڕەوی (ڕێکخراوی داعش) لەسەر دەستی نێوەی ڕەسەنی خاکی سووریا ئەوانیش کوردەکان بوون، کە

مەزڵوم کۆبانێ یاخود مەزڵوم عەبدی، فەرماندەی گشتیی هێزەکانی سووریای دیموکرات (هەسەدە)، لە ٢٣ی ئاداری ٢٠١٩دا بە فەرمی کەتاییهاتنی "خەلافەت"ی ڕێکخراوی تیرۆریستی داعشی لە باغەزی سووریا ڕاگەیاند. ئەمەش دوای شکستکی درێژخایەن و بە پشتیوانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی هات، ئۆگەرچی ئەمریکا وەک هاوبەشێک لە هێزە کوردییەکانی دیکەوانی، بەڵام ئەوەیان ستراتیژ و پلانی ئەو کاتیان بوو، بەهەی بوونی زلهێزکی دیکە لە سووریا ئەویش ڕووسەکان بوون، ئەوانیش لە هەوڵی جێگیرکردنی پلانەکانی خۆیاندابوون لە ناوچەکەدا، بەڵام بە ڕووخانی دەسەاتی بەشار ئەسەد لە ٨ی ١٢ی ٢٠٢٤دا، کە ٥٣ ساڵ بوو لە دەسەاتدابوون ئیتر ڕووسیا هاوپەیمانکی لە ڕۆژهەاتی ناوەاست لە کەمبووەوە گەرچی کوردەکان ویستیان ئەوە بوو، کە سیاسەتکی جەرەک لە پارسەنگی بگرنەبەر بەرانبەر ئەمریکا و ڕووسیا، بەڵام ڕووداوی داگیرکردنی عەفرین لە ١٨ی ئاداری ٢٠١٨دا لەلایەن داگیرکاری فاشیستی تورک و هێزە پێکهێنەکانی، ڕووسیا هێزەکانی خۆی لەم کانتەنەدا کشاندەوە و هێوستی ئەوتیان نەبوو، هاوشێوەی ئەمریکا تەنها لە نیگەرانی زیاتر چی هەوڵکی دیکەیان نەدا بە بەرگرتن بەو هەرشە بەربەریە، لەلایەکی دیکەوە ئەمریکا لە دوای هاتنسەر کاری دۆناڵد ترەمپ بە جاری دووەم، مەترسی لای کوردەکان سەری هەڵدایەوە چونکە لە ماوەی فەرمانەوایەتی یەکەمینیدا هەریەکە لە ناوچەکانی گرێ سپی و سەرەکانی گۆپی سەزی بە تورکیا هەڵکرد و تورکیاش سەرکەوتووبوو لە دەستگرتن بەسەر ئەم دوو ناوچەیەدا، گەرجی کوردەکانی ڕۆژاوا لە هەوڵی بەردەوامیدانبوون لە هەشتنەوەی پەیوەندی دەستانەی نێوان هێزەکانی سووریای دیموکراتیک و ئەمریکا، بەڵام دەبوایە کوردیش لەوە دنیابان کە ئەمریکا وەک ستراتیژی دوور مەودا بەڵێنی پاراستنی بەکوردان نەدابوو، بەڵکە کوردەکان دەبوایە بە پلەی

یەکەم لە هەوڵی تەکمەکردنی ناوچە سنووریەکانی خۆیان و ناوچە کوردنشینەکاندابوونایە لە زەربەی هێووکانەوە، چونکە لەلایەکەوە لەژێر گوشاری تورکیادابوون و لەلایەکی دیکەوە هێزە پەکسیەکانی دیکەی ئۆپۆزسیۆنی سووریا لە چاوەڕوانی دەلیڤەیەکدابوون، کە دووبارە کۆنتڕۆڵی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەسەد بکەن، ئەوەش لەدوای پاشەپشتیێ زۆرکان کە بڕەقبوون بۆیان لە هەرێمکە لە وڵاتانی عەرەبی (قەتەر، سعوودیە)، و داینەمۆی هاندانیان بۆ بڕتەسککردنەوە و نەهێشتنی هێزی هەسەد لە سووریای دوای بەشار ئەسەد، بەریتیێ لە دەوڵەتی تورکیا، کە ئارەزووی گەلانەوەی هەژموون و پێگەی خۆیەتی بۆ ناوچە هەمجۆرەکانی سووریا، بەڵام ئای گشتی زۆرێک لە ناوەندەکانی بڕیاری جیهانی بەتایبەتی دەستە کوردیەکان لە زۆرێک لە وڵاتان لە هەوڵی وەستانەوەدانە دژ بەو هێزە تیرۆرستانەی کە خاکی هەسەنی کوردان بە ئامانج دەگرن، ئەوەی لە ئێستادا مایەیی خۆشحاڵی کوردانە بریتیێ لە دروشمی وەکە هەڤی و یەکانگیری نەوان کوردانی هەر چوار پارچە و کوردانی تاراوگە کە بە خۆپیشاندانەکانیان شەقامی ئەوروپی و جیهانیان هەژاندوە لە پەناو پاراستنی کورد و دەستکەوتەکانی لە هەژاقا، چونکە بەرخودانی کوردان نادیدە گیراوە بەجۆرێک لە جۆرەکان لە لایەن هاوپەیمانەکانەوە، لە سەروی هەمووانەوە ئەمریکا، هەروەک هوونە، کە ئەفسانەی تەکشکاندنی داعش لە سەر دەستی بەرخودانی کوردان هاتەجە، کەچی لە پەکدا هێزە بە ناو ناهەزاییەکانی سووریا بەربوونە گیانی کوردان و خەریکبوو کارەسات بخوڤقێنن بەرانبەر نەتەوەیەک کە ئەوانی پاراست لە هەژموونی داعش کەچی زەر بە ئەرزشانە لە نەتەوەیەکی سەجار جار ستەمدیدە جارێک لەسەردەستی کۆنیالیزمی فەرەنسی و بڕیتانی و کردنی بە پارچەیەک لەژێر دەستی وڵاتێکی دروستکراو بە ناوی سووریا و جاری دووەم ستەمدیدەی ژێر دەسەڵاتی حیزبی بەعسی فاشی- سووریا و جارێکیش لەژێر هەڕەشەی دەسەڵاتی داعش، هەزاران هێزی خۆیان کردە قوربانی، بەڵام ئەوەی گرنگە کورد دەبەت زەر بە بەشتی کار بکات بە دووبارە چاوخشاندنەوە بە دەست و نەیارەکانی و زامنی بەردەوامی بەدەستهێنانەوەی متمانە و پشتگیری شەقامی کوردی بکات بە بەرجەستەکردن و فەراهەمهێنانی ژیانێکی یەکسان بە گشت تاکەکانی، چونکە دواجار کوردبوونە هەموومانی هاچەکاندووە بە ئەوەی وەک هەر گەلێکی ماف خوراو و ستەمدیدە بگەین بە ژیانێکی ئارام و شایستە بە قوربانیەکانی باب و باپیرانمان داویانە بە ئەم خاک و نشتیمانە.

هەندێک لە ژێدەرە سوود لە وەرگیراوەکان:

1. ئامانج و دەرئەنجام لە مێژووی بزاڤی نەتەوەیی کورددا، سەلاح ئەحمەد محمد ئەمین، چاپخانەی پاندا، سلەمانی، ٢٠٢٤.
2. سیاسەتی حکومەتی سووریا بەرامبەر بە پرسی کورد لە ڕۆژئاوای کوردستان(1970- 2004)، ئاوات عەبدوڵا عەبدولقادر، زانکۆی سلەمانی، کۆلێجی زانستە مرۆڤایەتییەکان، بەشی مێژوو، ٢٠٢٢.
3. کوردانی سووریا لەژێر دەسەڵاتی فەرەنسیدا، نەلیدا فوکارە، وەرگێڕانی لەئەڵمانیەوە: هێڤی بەرزنجی، سلەمانی، ٢٠١٢.
4. کوردی سووریا بونکی نکولی لێکراو، نووسینی هەریەت مەنتگومری، و، لە ئینگلیزییەوە، مینە، پشەوا، سلەمانی، ٢٠٠٩.

شوان ئەحمەد باپیر
. سەران.
٢٦- ١- ٢٠٢٦.

ڕۆژئاڤا و پارادۆکسیزمی مێژوویی

زلهێزەکان.. جوتیار

ئەوەی لە ژاڤا (باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا) ڕووەدات، تەنها لە چوارچێوەی شەڕ و هاوپەیمانێکی ناهاوسەنگدا نابینم. بەکوو وەک بەرهەمی یەکگرتنی دوو هێزی نامۆ لە سیاسەتی نێودەوڵەتیی و سیستەمی سەرمایەداریی کە لە بنەڕەتدا بنەماکانی مرۆڤ و نەتەوە بە نرخ و سوود دەهێسەنگێنێت.
ئارگومێنتەکانی دەستپێکی شەڕ لە سوریا بەو شێوەیە بوو، (لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا(ژاڤا)، نەخشەیەک خەی دووبارە دەکاتەوە، کارەکتەرە کوردەکان بەرپرسیارێتی مەزن دەگرنە ئەستۆ، پێکهاتەی بەرەوبەرایەتی سەقامگیر دادەمەزرێنن و لە ژێر بارودۆخێکی توندا کردەوەی مەیدانی و مرۆیی چالاک ئەنجام دەدەن، بە هەزاران قوربانی دەدەن و گیانبازی و ململانێ لە گەڕ قورسترین هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی خەیاندا دەکەن، تەنها بە ئەوەی ئەو ستاتیژیە سیاسیە لەلایەن زلهێزە گەورەکانەوە متمانەی پێبکرێت)، بەڵام دوایین پێشهات ئەوەمان پێدەڵێت، کە ستراتیژییەتی ئەمریکا کورد تەنها وەک ئامرازێک بۆ گەیشتن بە ئامانجێک بەکاردەهێنێت، ئەو ماملێیە لە دنیای سیاسەتی ئەمریکیدا پرسیارێکی ئەخلاقی بنەڕەتی دەوروژێنێت، چ جۆرە ئەخلاق یاساو ریسایەک ڕەوایەتی دەدات بەو جۆرە لە مامەڵەکردن ؟، ئەدی باجەکەی چییە کاتێک کە هاوپەیمانە ئازا کوردەکان بەهەی هاوپەیمانییە نوێیەکانەوە لە یارییەکی قێزەونی دەسەڵاتی جیۆپۆلیتیکیدا سەرگەردان دەبن؟ ئەو دەخە نوێیە کە لە سوریا هاتۆتە ئارا، قوربونەوە لەو هەوەستە نایەکانگیر و پارادۆکسی ئەمریکاو هاوپەیمانان دەکاتە شتێکی پێویستوو هەوەست لە سەرگرتوو.
کورد لە ژاڤا (باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا)دا کاریگەرییەکی بەرچاوی سیاسی و مرۆیی دروستکردووە، بەرەوبەرایەتیەکان، پێکهاتە و یەکە ئەمنییەکان، سیستەمی تەندروستی و پەروەردە، و فریاگوزاری کارەساتەکان، ئامادەیی ئەوان بۆ هاوکاری و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەمریکاو زلهێزەکان لەسەر بنەمای ئەو متمانەیە بوو کە سەقامگیری بۆ مافە سیاسیی و کولتوریەکانیان لە سوریای داهاتوودا گەرەنتی دەکرێت.
کاتێک هاوپەیمانان ڕوانگەی سیاسی خەیان دەگۆڕن بۆ بەکارهێنانی کورد وەک ئامرازێکی بەسوود لە پرۆژەیەکی نوێ بۆ ناوی حکومەتی سوریا یان بۆ پشتیوانیکردنی دەسەڵاتێکی سەنتەال لەژێر سەرکردایەتی کارەکتەرێکی وەک ئەحمەد شەرع دا، گومانێکی قوڵی بۆ

ئامرازسازی سەرهەڵدەدات.
دیدگاو سیاسەتی (سەقامگیری بە هەر نرخێک) لە سوریادا، لەسەر حیسابی دوورخستنەوەیان کەمکردنەوەی مافە سیاسییە درێژخایەنەکان و کەمکردنەوەی ڕۆڵی کوردانی سوریا لە بەیاری سیاسیدا پێچەوانەی ئەوەموو قوربانیدانەیە کە کورد (شەرقانان) بە درێژایی زیاتر لە دەیان ساڵ پێشکەشی کەمانگای نەودەوەتیان کرد لە پێناو سەلامەتی و پاراستنی کەرامەتی ئەواندا. ئەو سیاسەتە بەرامبەر بە کوردی ڕۆژاوا پێچەوانەی ئەو بەرپرسیارێتیە ئەخلاقییە کە دەبووە هاوپەیمانان و بە تایبەت ئەمریکا لە بەرامبەر پاراستنی کوردانی ڕۆژاوا بیگرنە ئەستۆ بە پاراستنیان لە پەلاماری دەوڵەتی ناوەند کە بەشێکە لە دەندەیی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکەدا وەروەها پاراستنیان لە پەلاماری دەوڵەتی تورک کە نوێنەرایەتی فاشیزمێکی وێنانەکراو دەکات لە جیهانی سیاسی ئەمڕۆدا .
ئەو جۆرە بەرخوردە لە گەڵ کورد لە لایەن هاوپەیمانەکانیانەوە پرسیاری جددی سەبارەت بە ستراتیژیەتی درێژخایەن، شەفافیەت و بەردەوامی و وابەستەیی ئەخلاقی دەوروژێنێت، ئەو جۆرە مامەڵەیە متمانەی کوردەکان لە ڕۆژاقادا بە پابەندبوونی هاوپەیمانان و ئەمریکا تا ئاستێکی زۆر قوڵ تێکدەدەن و لە ناودەبەن.
خوێندنەوەی من بە ئەو ئالانگاری و پێشهاتانە، جەختکردنەوەیە لەسەر دەستەاتێکی سێنتەاڵ بە سوریا لە سەردەمی ئەحمەد شەرع دا لە لایەن ئەمریکاوە، گەڵانکاری لە مەدەللی لامەرکەزی بە ناوەندگەرایی ڕۆها و زیاتری دەوڵەت دەگەیەنێت، ئەو گەڵانکاریەیە بە کورد بە ئەگەرێکی زۆرەوە بە مانای لاوازبوونی سیستەمی حوکمەانی خەسڵەت کە بەدرێژایی ساڵانێک بنیات نراوە و بە مانای هەژموونی سیاسی نوێ لەلایەن دیمەشقەوە دێت.
هەموو ئەوانەکان وا دەردەکەون کە ئەمریکا و هاوپەیمانان بەرگەی کەنەپەرستەرین هەڕەشەکانی دەگرن یان تەنانەت پشتگیری ڕۆژهەاتی دەکەن تەنها لەبەرامبەر بەهەڕەشەکردنی دەستەاتی ئیسلامی سیاسی سوننەدا بە ئیحتیواکردنی هەژموونی شیعەگەرایی لە ناوچەکەدا، بە گرتنەبەری ئەو سیاستەش لە لایەن هاوپەیمانانەوە، دیمەنی تەناهی لە ڕۆژئاڤا(باکوری ڕۆژهەاتی سوریا) گەڵانکاریەیەکی گەورەی بەسەردا دێت و هیچ دوریش نیە وێنە سیاسیەکە سەدرسەد پێچەوانە ببێتەوە بەو مانایەی ئەمریکا خەی وەک شەریکێک لە گەڵ دەوڵەتی ناوەند دژ بە ڕۆژئاڤا و خەسڵەتەکەی کورد کار بکات و لەبری ئەوە دەستەاتی ناوەند و دیمەشق وەک ئەکتەری سەرەکی ناوچەکە بەهێز بکات.
تورکیا دەتوانێت ئەم دینامیکییە بکاربهێنێت بە فشارخستنە سەر یەپەگە/یەپەژە و پەرەپێدانی هەماهەنگییەکی نزیکتر لەگەڵ ئەحمد

شەرع و دیمەشق دژی خەسڕی و دەستەڵاتی کورد، ئاوەش دەبێتە هۆکارێکی بەهێز بۆ تێچووی قەبارەیەکی مرۆیی گەورەتر لە قوربانیەکان و دەبێتە فاکتەک بۆ وێرانبونی ژێرخان و بارودۆخی ژیانی مەدەنی بۆ کوردانی ڕۆژئاڤا لە ڕووی جیۆپۆلەتیکیەوە، بۆ هاتنە ئارای ئاونەخشە تازەیە و ئاو شرایتە جیۆپۆلەتیکیە، کورد ڕووبەڕووی نەرماتیف(معیار) ێکی دووانەیی دەبێتەوە، بۆ مانایی هاوپەیمانەکانیان لە کاتی قیرانەکاندا پشتیوانی ئێتنەمی بۆ ئاوان دەکەن و پاشان هاوڵی دروستکردنەوەی متمانە بۆ دەسەڵاتی ناوەندی کە وەک هەڕەشەیەک لە سەر خەیان هەستیان پێدەکرد دەدەن، ئەم شەوازە پاڵادەکسە لە مامەڵەی سیاسی دەبێتە هەی لەدەستدانی باوەڕو متمانەی سیاسی بۆ هاوبەشیەی کە ساڵانەکە کورد هیوای لەسەر هەڵچنیوە، کە بە داخەوە زەربەی زۆری کاتەکان گەیانی هاوپەیمانیەکان بە مانای سڕختبوونەوەی ڕێگاکانی بەردەم نێتەوەی کوردن لەو ناوچەیەدا، بە مانای بێئومێدی و لە دەستدانی متمانە و ئاوارەبوون و دەربەدەریەکی ترن بە ئیمە .
ئاوەی کە پەیوستبوو ئەمریکا و هاوپەیمانان بیکەن بە کوردی ڕۆژئاڤا، نەخشەڕێگایەک کە بە شێوەیەکی سیستماتیک ئاو مەدەلە لە بەرەوبردن کە یەکەم جارە لە ناوچەکەدا ئەزموون دەکرێت بە هەزاوە پشتیوانیان کردبایە، لایەنیکەم لە ئێتنەمی کولتووری و بڕشداری ئابووری و حوکمەانی ناوخەیی لە چوارچێوەی (سەرۆکی دەوڵەتدا) بۆ ئارگومێنتەی کە ئێستا هاوپەیمانان بانگشەی بۆدەکەن، دەبوایە ئەمریکا وەک نێوەندگیرەکی باوەڕپێکراو مامەڵە بکات لەگەڵ کوردانی ڕۆژئاڤا نەوەکوو وەک هاوپەیمانەکی درزن و هەڵخەڵەتێن.
بە داخەوە پشهاتە تازەکان هەڵگری هیچ ئاماژەیەکی پۆزەتیف نین لە پەیوەست بە ئالوگۆڕی جارنوسی کوردانی ڕۆژئاڤا، هاوبەشیە تازەکەی سوریا-ئەمریکا ئاوەمان نیشان دەدات کە چەن لە چرکەیەکدا دەتوانرێت بنەما مەڵەیەکان لە پراکتیکدا بگەڕێن، کاتێک بەرژەوەندیە ئابوریە ستراتیژیەکان زاڵ دەبن. کورد لە ڕۆژاڤادا شایەنی ئاوە بوو کە ئەمریکا هاوبەشیەکی جێی متمانە و درێژخایەنی لەگەڵ دووپات بکاتەوە کە لەسەر بنەمای سەروەری و ئاو پەیوەندیە ئیتنیکیە/سیاسیە دروستکرابوو لە نەوان پەکهاتە جیاوازەکاندا نەوەکوو لەبەریەک هاوشاندنی و جەهشتنی ئاوان لە ناو ململانێی ئەقیانوسی پە شێپڵە هەچوکەکانی ناوچەکەدا بە تەنها.
لە لایەکی تریشەوە ئاگەر وردبینانەتر بارودۆخەکە هەسەنگێنین، من پەم وایە ململانێ و توندوتیژی نەوان گروپوو پەکهاتە سیاسیەکان لە سوریا، بە شێوەیەکی تەواو جیاواز لەوێ باس دەکرێت، بەرهەمی ئاو جیهانیە کە تێیدا نێتەوەکان و خاکەکان وەک بازاڕ بینراون و

دەبیندرێن، لە سیستەمی سەرمایەداریی جیهانی دا، گرنگ نییە کە دەمێنێت یان کە دەکوژرێت؛ گرنگ ئەوەیە کە کام ناوچە ئارامە بۆ سەرمایە خستنەگەڕو سەرمایەگوزاری، کام شوێنە سوود و قازانجی زیاتر دروست دەکات و کام هێز دەتوانرێت بە کەمترین تێچوون بکاربهێنرێت. من لەو چوارچێوەیەدا تەنها ئەوە دەبینم کە کورد، هەمیشە وەک هێزی هەرزان و قوربانییەکی گونجاو بۆ مامەڵە سیاسیەکان لە ناو ئەو بازاڕەدا هەبژێردراوە.
بەندەنگی و ئەو سکوتە سەرتاپاگیرە نەودوێتیە لە بەرامبەر هەڕەشەکان بۆ سەر ڕۆژئاڤا، تەنها بەیارو مامەڵەیەکی سیاسی نییە؛ بەڵکوو بەیارو مامەڵەیەکی ئابووریشە. کاتێک شوێنێک بەردەوام دەبێت، بازاڕی چەک، بازاڕی پاراستنی دەسکەوتەکان و بازاڕی قەیران و جارسەرە سیاسیەکانیش بەردەوام دەبن. لەم بازاڕەدا، خوێنی خەڵکی و هاووڵاتیان هیچ نرخێکی نییە. ئەمە نامەڵەی ئەو سیستەمەیە کە بە زمانی واقعی ناتوانی پێناسەیەکی تری پێبدەی.
ئەو هێزە نەودەوڵەتییانەی کە خەیان بە پارێزەری ماف و دیموکراسی ناساندووە، لە ڕاستیدا بەشێکن لە جەوهەری ئەو سیستەمە و هاوپەیمانەکانی، کاتێک قسە لە ماف و ئازادی دەکەن، ئەوە تا ئەو کاتەیە کە ئەم مافانە لەگەڵ بەرژەوەندییە ئابووریەکانی ئەوان بەریەککەوتنیان نابێت. کاتێک ماف و بەرژەوەندی بەریەک دەکەون، ماف دەخورێت و بەرژەوەندی دەپارێزرێت، کە ئەوەش باشترین ئاستە لە نامەڵەیی سیاسی سیستەمی سەرمایەداری نوێ.
بە تێڕوانینی من ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی، کوردانی ڕۆژئاڤاو و پەڕۆ سیاسیەکەیان لە کوردستانی سوریا وەک هاوڕێک دەبینن بە تێکدانی ئەم فەرمولە سیاسی و ئابوریەی خەیان ، بەڵام هەشتاش تا ئاستێک باوەڕم بەوە یە کە ڕۆژئاڤا، لە هەموو قورسیی و ڕوبەڕوبونەوەکاندا، هەشتا دەتوانێت شوێنی دروستکردنی گوتارێکی سیاسی و پێگەیەکی سەربازی بەهێز بێت بە ئەو بەشەی کوردستان، گوتارێک بێت دژی تونڕەیی دینی و نەتەوەیی ، دژی هاوپەیمانی دڕێندە و دژی سیاسەتێک کە ژیان و بوونی مرۆڤەکان بە ژمارە هەڕەسەنگێنێت.

ترەند/ داهێنان (پێشکەوتن، لە سەرکەشی و بوێریدایە)..
عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

(ترەند) توانا و جوولەی گشتی بیرکردنەوە و هەڵسوکەوت، یان سەرگەرمی و تەوانینی هاوبەشی نێو کۆمەڵگا، وەک فەرمانگەی لە فەرمانگانی ئازادی بەرز دانرخێنێ. خەرایی و دووبارەبوونەوەی ترەند لەلایەک زمان و ئازادی وەک بەرپرسیارییەتی و بوێری بەرجەستە دەکات، لەلایەکی دیکە جیاوازی زمانیی داهێنانی تاکی سەرکەش پەردەپێش دەکات؟!.
بە بەدواداچوونی توانای ترەند کە بوێری لەخۆدا هەڵگرتووە و سەرکەشی داهێنان کە چەمکی دەستپێشخەری دانوێنێ، هاوتەدەم خوێندنەوەیەکی گشتی بە زمان لەڕگای (ئازادی/ بەرپرسیارییەتی) و (ئازادی/ داهێنان) بکەم و خوێندنەوەیەکی تایبەت بە (جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش) بکەم و لەڕگای چەمکی جیاوازییەوە بڵێم: ئاگەرچی لەڕووییەک لەڕووکان چیرۆکی بەرپرسیارییەتی سەردەم و خەرایی و دووبارەبوونەوەی ترەند (وەک هاوبەشی پێویستی کۆمەڵگا و توانای بوێری و هەزی میدیا و هەست و ئارەزووی مرۆڤ لە کاتی دیاریکراوکاندا) زمانی هاوبەشی سەردەم دەپارێزێت؛ لەڕووێکی دیکەوە (وەک یەکێک لە گرنگترین و قووڵترین پانتاییەکانی ئازادی کە هەشیاریی ڕەخنەیی زمانی تاکی سەرکەش و دەستپێشخەری هەڵگرتووە و کاریگەری قووڵی لە گەڵانکارییەکاندا هەیە) جیاوازی داهێنان پەراوێز دەخات!.
بە کورتی (خەرایی ترەند) بە قووڵی بیر لە سەرکەشی و هەنگاو هەڵگرتن و سەیرورەی گەڵانکارییەکان ناکاتەوە، بەقەد ئاوەی بیر لە توانای ڕووبەڕووبوونەوەی (ترسی لەدەستچوون) دەکات؛ بەقەد ئاوەی هاوتەی سەرگەرمی کاتی دەدات، ڕاکشانی سەرنجی گشتی (چەڕکەی بەرپرسیارێتی) وەک هەزی میدیا و تەکنەلۆژیا لە بازاڕی ئاخلاقدا چێشنی (داهێنان) بڕەو پەیدات؛ بەڕادەیەک لەبەرانبەردا (هەنگاو هەڵگرتن بڕەو داهێنان) لەگەڵ گرفتە ناکۆتاییەکانی (ئازادی و جیاوازی و زمان)دا دەژی و بە قووڵی بیر لە سەیرورە و گەڵانەکاتەوە.
کۆاتە زمانی داهێنان (وەک کردە) و بەکارهێنانی ترەند (وەک ئامراز)، یان لە خاڵی جیاوازی نێوان سەرکەشی و بوێریدا دەشێ

(ئازادی زمانی جیاواز و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان) کەی ئەو هاوبەشکردنەوە و بەکخستنە نمایشخوازانەی ترێندە و سەرگەرمی تێپەڕێنن... چونکە هەمیشە داهێنان و جیاوازی شۆڕشکێکی نوێ بە کردەی ئازادی زمان دەدزێتەوە، بەبێ ئەوەی پشت بە شۆڕشخوازی ئاکامشانی سەرنجی گشتی و هاوبەشیکردن، هەزی سەرگەرمی، لایک، کۆمێنت ببەستبێت. وەک چۆن (خەرایی و توانای ترێند و ئامرازی تەکنەلۆژی) شۆڕشکێکی نوێ بە خۆنمایشکردن و چەپکێکی بەرپرسیارێتی وەک دەرئەنجامی هاوبەشی پێویستی کۆمەڵگا، هەزی میدیا و هەست و ئارەزووی مرۆڤ لە کاتێکی دیاریکراودا دەدزێتەوە!.
هەبەتە گرفتە ناکۆتاییەکانی ئازادی زمان، لە بوێری و سەرکەشی ترێند و داهێناوەیە؛ بەڵام یەکێک لە بنەڕەتترین سەرکەشییەکانی ئازادی زمان جیاوازییە، نەك چیرکی بەرپرسیارێتی؛ جیاوازی هەمیشە تێگەیشتنێکی نوێیە بە دیتنی گرفتە ناکۆتاییەکانی تاك و زمان. بەو مانایە داهێنان تەنها کۆمەڵێک فۆرمی خەرا و کاتی بەهاوبوونەوەی سەردەم نییە، وەک چۆن زمان تەنها کۆمەڵێک وشە یان دەق نییە کە واتایەکی بەرپرسیارانە و بەکخراوی ترێندخوازی هەبێت؛ بەڵکە داهێنانی زمانیی تاکی سەرکەش، گەڕانەوەیە بۆ ئازادی ئازادی... ئازادی داهێنان جیاوازییە. بوێری و سەرکەشی زمانی داهێنان و یەکەك لە دەرگەزەکانی ئازادی بوێریی و سەرکەشی زمانە، بەو مانایە پشکۆتنی زمان هەم ناوکییە و هەم دەرکییە!.
بەڵام بەهاوبوونەوە و دووبارەبوونەوەی ترێند درووستکراوی تاک نییە؛ بەڵکە لە هەزی هاوبەشی کۆمەڵگا و میدیا و تەکنەلۆژیای سەردەمدایە... هەموو ئەم تێگەیشتنە جیاوازانەش لەو بیرکردنەوانەن کە توانای ترێند (خەرایی بەهاوبوونەوە) و مۆژووی زمان (بەردەوامی) وەک (ئارەزووی پشکۆتن) پرەسیسەی دەکەن؛ بەڵام هەمیشە (جیاوازی زمانیی تاکی داهێنەر) دەیەوێت بیرکەی ترێندی تەکنەلۆژی و بیرکەی بەردەوامی مۆژوویی لە سەیرورەدا تێپەڕێنێ؛ دەیەوێت لەجیاتی هووبەڵووبوونەوەی ترسی لەدەستچوون و لەجیاتی چیرکی بەرپرسیاریێتی... هەمیشە (قووڵی مەعریفی) و (دابڕانی مۆژوویی) پەرە پێبدات.
بەمجۆرە (جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش) لەووی ڕەخنەییەوە توانیوویە مۆژووی زمان لە چوارچێوەی مێتەدەکانی بەردەوامی و بەرپرسیاریێتی ئاڕاستەکراو و دووبارەبوونەوە ڕزگار بکات؛ جیاوازی زمانیی تاکی داهێنەر هەمیشە بەدوای بوێری- سەرکەشی و ئازادییەکانی داهێنان و سەیرورەی مەعریفەی جیاوازەوەیە؛ هەمیشە لە وێنە باوەکە و خەرایی بەهاوبوونەوەی تەکنەلۆژی سەردەم، دوور دەکەوێتەوە... جیاوازی داهێنان بەجێی ئەوەی پشنیاری

بەرپرسیاریێتی و نمایشخوازی بکات… پێوایە دەبێ دۆق و زمان لەسەر ئازادی جیاوازیێکان و سەرکەشی تاک و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان ئابڵتەوە، هەمیشە خەی پەوڕی ساتەوەختی جیاوازیی خەی بێت، نەک وەک ئاوەنە ڕەنگدانەوەی بیرکەی چەپەنراوی زمان و چەپەنراوی ناوەوەی تاک بێت، نەک خەی لە پەویستی کەمایەتی و هەزی میدیا و سەرگەرمی و تەکنەلۆژیای سەردەمدا بدزێتەوە؟!
لەرەدا سێیرۆی جیاوازیی و تاکخوازی دەبێتە خاڵی لاوازی بەرپرسیاریێتی و بەکاربردنی زمانی هاوبەش، چیرکی بەرپرسیاریێتی و تەکنەلۆژیای بەکاربردن بوە تەماتبار دەکات کە فەرمخوازی سەردەم یان ترێند (هۆشیاری گشتی) لە خەنماییکردن زێتر شتەکی دیکە نیە… بەمجۆرەش بازاڕی خەنماییکردن چەمکی جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش دەخاتە چوارچێوەی ناپاکییەوە، هەمیشە عەقڵییەتی باو، هۆشیاری گشتی، چیرکی بەرپرسیاریێتی … چەمکی جیاوازی و تاکخوازی پەراوێز و سەرکوت دەکات! دەموو بەم هەندک جار (دەسەڵاتی زاڵ) جیاوازی و تاکخوازی وەها پیشان دەدات، کە پێشڵکەردنی پێشکەوتن و بەرپرسیاریێتییە؛ بەو مانایەش ئامانی قووە لەبەرانبەر خەرایی بەاوبوونەوە، داهێنان لەبەرانبەر سەرگەرمی، نەرێنی لەبەرانبەر ئەرێنی… بە شێواندنی ئاسایش و ئازادی لەکەداتەوە؛ ئاگەرچی کردەی جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش لە هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێناندا هەمیشە چەمکی بەرپرسیاریێتی و ترێند وەک ئامراز دەخاتە ژەر پرسیارەوە.
خاڵەکی دیکەی نەرێنی و هۆشیاری ڕەخنەیی ئاوەیە کە زمان و شێوازی نووسینی جیاواز نامەیی دەخاتەوە؛ بەگومان زمانی نامە و جیاواز هاوشێوەی ژیانی خەڵک نیە، بەڵام هەڵبژاردنی مرۆڤکان دەگەڵ؛ هەندک جاریش ناکەکی تاکگەرایی دەخاتەوە (تە لە یەک کاتدا ئازادی و بەرپرسیاریێتی وەک دوو بیرکەی دژ بەیەک هەڵدەگریت، دەشزانی هەردووکیان وەک ئەرێنی و نەرێنی یەک ئاوی دی لاواز دەکات، لەگەڵ ئاوەشدا باوەڕ بە هەردووکیان دەکەیت و لەژیکی دژ بە لەژیک بەکار دەهێنیت.) ئەمە وای کردووە چەمکی جیاوازی سەر بە ئازادی بێ و چەمکی سەرگەرمی سەر بە توانای ترێند، چەمکی داهێنان سەر بە بوڕی و سەرکەشی بێ و چەمکی بەرپرسیارێتی سەر بە تەواوینی هاوبەشی نێو کەمەگا، بە پێچەوانەشەوە ڕاستە…هەر بەو مانایە پێشکەوتن لە جیاوازییدایە.
لەووی ناوەڕۆکیشەوە، پرسیاری گرنگ ئاوەیە: ئایا (جە پێنجەی نامەیی- جە پێنجەی نەرێنی) لە وێنەی خەرای ترێنددا- لە وێنەی بەربەاوی ئەرێنییدا بەشێوەیەکی تەواو پێشکەش کراوە؟! چەمکی پێشکەوتن لە جیاوازییدایە و هاوەدەدات ڕوونی بکاتەوە کە ئازادی

سنووری دیاریکراوی نییە؛ ئەمەش هەکاری ئەوە بوو کە جیاوازی لە قەناغی دواتردا بەرەو بەرپرسیارێتی بگوازێتەوە و بە جۆرێکی دیکە گرنگی بە پێوەندی نێوان قووڵایی و خڕایی بدات! بەگومان لە هەموو ئەم ڕەخنانەشدا، ناتوانرێت گرنگی و کاریگەری زمانی جیاواز لەبەرانبەر ئازادی، سەرکەشی لەبەرانبەر داهێنان، نەرێنی لەبەرانبەر ئەرێنی... بچووک بکرێتەوە؛ چونکە ئەوە سێیرۆری جیاوازییە ڕەگایەکی نوێی کردۆتەوە بە تێگەیشتن لە ئازادی زمان و سەرکەشییەکانی تاکی داهێنەر و ڕەخنەکارییەوە، ئەگەرچی زۆر جار زمانی جیاواز و سەرکەشییەکان و ڕەخنەکاریی بە شێوانەدنی ڕەهەندەکانی ئاسایش و ئازادی بکارهاتووە؟!.

قسەی کۆتایی ئەوەیە: جیاوازی زمانیی تاکی سەرکەش، تێگەیشتنەکە هەم توانای ڕووبەڕووبوونەوەی هەیە و هەم دەستپێشخەری و هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان- سێیرۆر. سێیرۆری داهێنان لە دەستپێشخەری و هەنگاو هەڵگرتندا گوزارشت لە ئازادی و بیرکردنەوەی قووڵ و زمانی تاکی جیاوازدا دەکات. لەوەوە ڕەخنەی تووند لە جوولەی گشتیی بیرکردنەوە، هەڵسوکەوت یان تەوانینی باوی نێو کەڵەگا و چیرەکی بەرپرسیاریێتی و توانای ڕووبەڕووبوونەوەی ترسی ناوەکی دەگرێت!. ترسی ناوەکی لەوەدایە کە لەپێناو داهێنان و چرکەساتە دڕەکییەکاندا مانای ئازادی و ئاسایش و بەرپرسیاریێتی ناوەکی کەمەڵەنگ دەکات؛ بەڵام لە کەی گشتیدا (هەنگاو هەڵگرتن بەرەو داهێنان و جیاوازی) بە یەکێک لە بنەماترین تێگەیشتنەکانی ئازادی و پێشکەوتن و گەشانکارییەکانی سەردەم دەژمێردرێت.

عەبدولموتەلیب عەبدوڵا
هەولێر 5/1/2026

گرێی ئێدیپ لێنەوان تراژیدیای شانۆیی و شیکاری دەروونی..

حەیدەر عەبدولڕەحمان

زۆر جاران لەبواری شانۆو شیکاری دەروونیدا باس لە (گرێی ئیدیپ) دەکرێت، لەو کاتانەدا گەلێك پرسیار بەخەیاڵماندا دێن:
ئێرە (ئیدیپ) کێیە؟ چیرۆکی چییە؟ بۆچی ئەم چیرۆکە بۆتە بەردی بناغەی دەروونناسیی مۆدێرن؟
کاتێ بەدوای وەاڵمی ئەو پرسیارانەدا گەڕایت تێ دەگەیت کە:
ئیدیپ ـ کۆنترین و ناودارترین کارەکتەری ئەفسانەییە لەمێژوودا، کە لەلایەن فەیلەسوف و شانۆ نووسی یۆنانی (سۆفۆکلیس) لە سەدەی پێنجی پێش زایین، یان ڕوونتر بڵێین، بە یەکەمجار لە ساڵی ٤٣٠ـ دا بە ناوی (ئیدیپ پاشا) لە سەردەمی زێڕینی شانۆی یۆنانیدا نمایشی کراوە..
چیرۆکەکە چۆنە؟
ئیدیپ کوڕی (لایەس) پاشای مەملەکەتی (تیبە) و (جۆکاستا) دایکیەتی.
پێش لەدایکبوونی (ئیدیپ) کاهینەکان پێشبینییەکی ترسناکیان بە باوکی گەاوتەوە ، کە ئەم منداڵەی لەدایك دەبێت، قەدەر وای بە نووسیووە، لە ئاکامدا باوکی خەی دەکوژێت و دایکی خەی لەخەی مارە دەکاتەوە.
(لایەس) پاشا، کە گوێ بیستی ئەو پێشهاتە ترسناکە دەبێت، توشی شك دەبێت، بەهەموو توانایەکی خەیاڵی هەوڵ دەدات ڕێگری لەم کارەساتە ترسناکە بکا، فەرمان دەدا هەر لەگەڵ دەستپێکی لەدایك بوونیدا، پێیەکانی منداڵەکە کون بکەن و پێت بکەنە ناوی (بەیە ناوی (ئیدیپ) واتە ـ پێ ئاوساو) ی لە دەنێن، پاشان لە چۆاییەکدا بەجێی بێڵن تا لە برسان دەمرێ ، یا ئاژەڵ دەندەکان دەیخۆن .
بەاڵم قەدەر وای هەنا شوانێك بە ڕەکەوت ئەم منداڵە بدزێتەوە، دەیی پێی دەسووتێت و پێی وا دەبێ کە کۆرپەکە ئادەستی پاشای (کۆرینپ) بکات کە منداڵیان نابێت.
ئیدی (ئیدیپ) وەك شازادەیەکی نازدار لای ئەو پاشاو ژنە پاشایە گەورە دەبێت..
بەاڵم ئەویش کە گەورە دەبێت و کا ئینەکان بەختی دەخوێنەوەو ئەوانیش پێشبینی شوومی پێ دەکەنەوە (کە باوکی دەکوژێت و دایکی دەخوازێت).
ئیدیپ لەترسان لە شارەکەی خەی (کۆرینت) ئادەکات، تا لەدایك و باوکە بەخۆکۆرەکەی دوور بکەوێتەوەو ئەو هەقیقەتە تاڵە نەبیستن، چونکە ئیدیپ هەر وای دەزانی ئەوان دایك و باوکی ئاستەقینەی ئەون

لە گشتەکی دا بەرەو شاری (تیبس) لە سەیانەکدا لەگەڵ پیاوەکی بەتەمەن و پاسەوانەکانی ، لەیەکان دەبێتە دەمەقاڵی و شەڕو پەکداداان، لە ئەنجامدا (ئەدیپ) پیرە پیاوەکەو پاسەوانەکانی دەکوژێت، بە ئەوەی ئەوە بزانێت، کە ئەو پیرە پیاوەی کوشتی، ئەوە (لایەس) پاشای باوکی بوو.
ئیدی دوای ئەوەی (لایەس) پاشا دەکوژرێت، شاری (تیپس) بێ پاشا دەمێنێتەوە، لەهەمان کاتدا بوونەوەرێکی ئەفسانەیی بە ناوی (سفینکس) سەرچاوەی ئاوی شارەکەی گەمارۆ دابوو، خەڵکی شارەکە بەیاریان دابوو، کە ئەو بوونەوەرە بکوژێ و خەڵکەکە رزگار بکات، دەکرێتە پاشای مەملەکەت و شا ژنی لە مارە دەکەن.
ئەوبوو ئەدیپ ئاواتی خەڵکەکەی بەدەست هێناو کردیان بەپاشای شارو (جۆکاستا)ی شا ژنیان لە مارە کرد .
دوای تێپەڕ بوونی چەندین ساڵ و چوار منداڵ، هیچ لەوان نەیان دەزانی کە (ئەدیپ) و (جۆکاستا) کوڕو دایکی یەکترن .
ئیدی دوای ئاشکرا بوونی ئەو تراژیدیا گەورەیە (جۆکاستا) لە تاوان خۆی دەخنکێنێت و (ئەدیپ) پاشاش چاوەکانی خۆی دەردەهێنێت، تا ئەو جیهانە نەبینێت کە ئەو تاوانەی تێدا کردووە.

گرێی ئەدیپ لەدەروونناسیدا

سیگمەند فرۆید، کە بەباوکی شیکاریی دەروونی دا دەندرێت، ئەم شانۆگەریەی (سۆفۆکلیس ـ ئەدیپ پاشا)ی وەك بنەمایەك داناوە، بە داشتنی گرنگترین تیۆری خۆی و ناوی ناوە (گرێی ئەدیپ) (Oedipus Complex)

چەمکی گرێ ی ئەدیپ لای فرۆید چیە؟

تیۆری گرێ ی ئەدیپ ـــ پێ مشتومڕترین چەمکەکانە لە شیکاری دەروونناسیدا،کە سەرچاوەکەی لە ئەفسانەی (ئەدیپ پاشا) ی سۆفۆکلیسەوە وەرگرتووە.
زۆرێك لە دەروونناسانی سەردەم پێیان وایە ئەم تیۆرە زیاتر هەمایە (ئەمزیە) بۆنام (فرۆید) پێی وابووە کە هۆوداوەکانی ئەو نمایشە تەنها چیرۆکێکی کۆن نیە، بەڵکو گوزارشتێ لە ئارەزووە شاردراوەکانی مرۆڤ لەقۆناغی منداڵیدا و دەڵێت :
(سۆفۆکلیس) تەنها شاعیر نەبووە، بەڵکو وەك دەروونناسێك وابووە کە توانیویەتی دەروونی مرۆڤ بناسێت پێش ئەوەی زانستی ی شیکاری دەروونی هەبێت.
زۆرێك لە دەروونناسە مەدەرنەکانیش ڕەخنە لەم تیۆرەی (فرۆید) دەگرن و پێیان وایە ئەم پێوەستە بەکەمەڵگایەکی دیاریکراوی وەك کەمەڵگای باوك سالاریی نەمسا لە سەدەی ١٩) و مەرج نیە بە هەموو کولتوورێك و هەموو منداڵێك ڕاست بێت.

بەڵام ئەدیپ هەمایە بە ململانێی ئەبەدی نێوان ویستی مرۆڤ و قەدەری مرۆڤ، هەروەها نێوان (ئارەزووە شاراوەکان) و (یاساکانی کۆمەڵگا).
فرەید توانی ئەم ئەفسانە کۆنە بکاتە کلیلی تێگەیشتن لە ئاڵۆزترین باری دەروونی مرۆڤ.
بەیە شانۆگەری (ئەدیپ پاشا) تەنها چیرۆکێکی خەمناك نییە، بەڵکو یەکێک لە قووڵترین دەقە فەلسەفییەکانی مێژووی مرۆڤایەتی.
سۆفکلیس لەم بەرهەمەدا گەلێك پرسیاری وروژاندووە، کە تا ئەمڕۆش مرۆڤایەتی سەرقاڵ کردووە.
دەپرسێت: ئایا مرۆڤ ئازادە لە هەڵبژاردنی چارەنووسی خۆی؟ یان تەنها بووکەڵەیەکە بەدەست قەدەر؟
نا قەدەر تەنیا، مرۆڤ چەند زیاتر پەلەقاژێی بۆ بکات، تووندتر دەبێتەوە.
کاتێك (ئەدیپ) لە کۆتاییدا ڕاستییەکان دەبینێت، بە دەستی خۆی چاوەکانی خۆی کوێر دەکات. ئەمە ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ڕاستی ئەوەندە بژانە، چاوی مرۆڤ بڕگەی بینینی ناگرێت.
(سۆفکلیس) دەیەوێت سنووركانی عەقڵی مرۆڤ نیشان بدات. ئەو دەڵێت مرۆڤ هەرچەندە زیرەك بێت، هەشتا لەبەرامبەر یاساکانی خوادا هیچ نییە.
شکستی ئەدیپ، شکستی ئەو غوروورە بوو کە پێی وابوو دەتوانێت لە سەروی ئەو دەسەاتەوە بێت.
هەروا سۆفکلیس فەلسەفەی سزای دەرخستووە، ئەوتە کاتێ ئەدیپ بەوای بەوە هەیە کە تاوانی کردووە ، بەڵام خۆی ناخاتە دەرەوەی سزا، هەرچەند دەسەاتی خۆشاردنەوەی هەبووە لە سزا ، ئەوتا وەك پاڵەوانێکی ئەخلاقی خۆی سزا دەدات و چاوەکانی خۆی دەردێنێ .
بەیە کاتێك بینەر دەبینێت پاشایەکی گەورەی وەك ئەدیپ بەو شێوەیە دەبینێ، هەست بە دوو شت دەکات: ترس لەوەی کە هەنگێ ئەمە بەسەر هەر مرۆڤێکدا بێت و بزەیی بە ئازارەکانی ئەدیپ بێتەوە، ئەم هەستە وا لە مرۆڤ دەکات لە ناوی دەروونییەوە خاڵی بێتەوە و هەست بە هاوسەنگی بکات.

حەیدەر عەبدولڕەحمان

ئاوگەی کولتووری لە چەپەکدا بۆ ئەنجام دەگەیەنرێ.. مەحمود چاوش

کولتوور بەو ئاوگەیە کۆمەڵایەتیانە دەناسرێتەوە، کە ئەندامانی گروپێک (یان هەز و عەشیرەتێک)، نەتەوەیەک لەنێو خۆیاندا پێکیانەوە دەبەستێتەوە. داب و نەریتیش بەشێکی دانەبراوی خەسڵەتەکانی کولتوورن. ئەم هێنگە پێناسەیەکی کۆنی کولتوور بێت، لە جیهانگیری ئەمڕۆ تەکنەلۆژیکی کولتووری ئاوتەی پێکهێناوە، کە گروپ و ئێتنی و تەنانەت گەلەکانیشی پێکەوە گرێداوە. دیارە مەبەست و داخوازییە سیاسی و ئابوورییەکان سنووری گەلێک کولتووریان بەزاندووە و جیهانیان بچوکتر (گلۆبال) کردۆتەوە. ئەمەش بە بێشکی دانەبراوی ئەو ئاوگەیە کولتووریانە دەنرخێندرێت و هەمیشە بێشکی دانەبراویش بووە لە مێژوودا. هەرش و جەنگەکان و داگیرکردنی خاك و گەلانی تر مەودای زیاتری بە ئەم ئاوگەیە کولتووریانە بەخساندووە، کە هەمیشە کولتوورێك (کولتووری داگیرکەر و هەرشبەر) بەسەر ئاوی تردا (کولتووری داگیرکراو و هەرشبراوەکە زاڵبووە و کولتووری خۆی بەسەردا سەپاندووە. هەرشەکانی مەغۆل، بەمانەکان، عوسمانیەکان، بە فتوحاتی ئیسلامیشەوە نمونەی زیندوی ئەم ڕاستییە مێژوویین. لە هەندێك نووسینی پێشومدا باسی ئەم ئاوگەیە کولتووریانەم کردووە و بە "سەپاندنی کولتووری" پێناسەکراون. ئەگەر مێژووی تازەی دەڤەری ئەمە، بەتایبەتی کوردستان لە ڕوانگەی ئەم ئاوگەیە کولتوریانەوە بسەنگێنین، لەوە حاڵی دەبین، کە هەمیشە ساویلکانە ڕوانیومانەتە کولتوورەکانی دەوروبەرمان. هێنگە زیادەیی نەبێت، ئەگەر بڵێین، کولتوورەکانی دەوروبەرمان هەمیشە توانیویانە داب و نەریتی خۆیان بەسەرماندا بسەپێنن و لە بەرژەوەندیەکانی خۆیاندا سودی لەوەربگرن. هەمیشە کولتووری ئەمەیان مانیپولە (بێشوویەکی نەگەتیف دەستکاری) کردووە، نەك لەبەر واری سیاسی و ئابووریەوە، بەڵکو لە بوارەکانی کۆمەڵایەتی و دیانەتکانیشەوە. دەتوانین بڵێین ئاوگەیەکە تاکو ئەم هێژگارەش یەکلایەنە و ناتەریبی ناهاوسەنگ بووە. ئەگەر لە ڕابردوودا بە زەبری شمشێر و سوپاکانیان کولتوورەکانیان بەسەرماندا سەپاندبێت، هەمستا لەتەك زمانی شیرین و بە زەبری سەرمایە و پلەوپایەدا، بە تۆندوتیژی و پالاماردانیشەوە کولتوورەکانی خۆیان بەسەر کولتووری کوردا سەپاندووە. نمونەی

هەرشەکانی بەناو سوپای سوری، کە بە پاڵپشتی ئیسلامی عەرەبی و هاوپەیمانەکانیانەوە بۆنجام دەگەیەنرێن، شایەدحاڵی ئەم ڕاستیەن. ئەو پرسیارەی لەردا بەردەو ڕومان دەبەتەوە ئەویە، کە ئەمە لە مژووی خەمانەوە چی فێربووین، چ ئەزمونکمان لەم مژووە وەرگرتووە؟

ئایا ئەمە کێلگەی مەدەرمان لە تاکی کورد دروستکردەتەوە، یان هەر بەکێلگەیی لەدایکبووین؟ لە ئەمە لەردا باس لە مژووی کێلایەتی ڕۆشنبیرستەکانی ئەمریکا ناکەین، کە لە هاوردنیانەوە بە ئەمریکا تاکو ئێستاش بەکێلگە دەکرێن، بەڵکو لە کێلگەیەك، کە زەرجار بەدەستی خەی لەنەو بازنەی کێلایەتییەوە دەخولێتەوە. تاکی کورد هێندە خەشباوە و ساویلکە پەروەردە کراوە، کە پەی وایە خەی لە ئابردوو ئزگار کردووە، بەڵام کاتێك بۆئاگا دێتەوە، خەی لەنەو هەمان مژووی باوانیدا دەبینێتەوە. ئەم ئاستیە ئەوەمان بۆ ڕوونەکاتەوە، کە ئەمەی کورد لە مانای ئەم ئاوگۆڕە کولتووریانە تێنەگەیشتووین و هەمیشە کولتووڕکانی ترمان لەبەرکردووە. نمونەیەکی زیندو، کە نووسەران و دەسەزان زەرجار باسیان لەوە کردووە بوونی کەسانی عەرەبە لە باشوری کوردستان. گرتەیەکی ڤیدیەیی کە بەڵاستی شەکەرە، دیمانەی ژنەکی ئەژنامەوانی کوردە لەتەك گەنجەکی عەرەبی باشوردا کە بەڵکەوت لە بازاڕدا پرسیاری لەدەکات. لەپاش ئەوەی گەنجە عەرەبەکە نازانێت بە کوردی وەڵامی ئەم ئەژنامەوانە بداتەوە، پەی دەڵێت پرسیارەکە با بە زمانی عەرەبی لەبکات، لە ئەو فەرەی زمانی کوردی نەبووە. کاتێك ئەژنامەوانە ژنەکە پرسیاری ئەوەی لەدەکات، چەند ساڵێ ئەو لە کوردستان دەژی، دەڵێت ١٠ ساڵە.

پاشان لەبریی ئەوەی گەنجە عەرەبەکە داوای لەبوردن بکات، ئەژنامەوانە ژنەکە داوای لەبوردن لەو دەکات! ئەگەر شیکارەکی زەر ساکارانە بە ئەم گرتەیە بکەین، مژوویەکی زەر درێژخایەن شایەتحاڵتی ئەم (باگراوند)ەیە. کورد هەمیشە خەی بە نزمتر و بەنرختر لە گەلانی ئەو دەڤەرە دەبینێتەوە و ئەوانیش برا گەورە و خاوەنی بەیاردانن. دیارە ئەمەی کورد لەژێر کەمپلەکسی "خەبەکامزانی"دا دەناڵنین، ئاخر لە چ کولتوور و ساتوەختەکی مژوودا بگانەیەك زمانی خەی بەسەر خانەخوەدا سەپاندووە، ئەگەر ئەمە بە سەپاندنی کولتووری پەناسە نەکرێت؟ ئایا لەردا دەتوانین لە ئاوگۆی کولتووری بدوەین؟ ئەگەر عەرەبەك لە کوردستان بژی و زمانی کوردی نەزانێت، دیارە کێشە و هەڵەیەکی مژوویی لە ئەمەی کوردا هەیە، عەرەبەکەش کەسەکی نەفام و جاهیلە، خەبەزلزانە و بەی لواوە بە زمانی خانەخوەی ناوچەکە نەدوێت. ئەگەر وردتر بوانینە

ئەم دیاردەیە ئەوە دەتوانین باسی کەمپلەکسی (گرێی) مێژوویی لێنێو کوردا بکەین، کە لە هەموو کولتوورەکانی عەرەبی و فارسی و تورکیشدا هەمان سیستەم پیادە دەکرێت. من و چەندەها کەسانی دیکە باسیان لەم دیاردەی (خۆبەکەمزانینە) کردووە، وەلی ئەمەی کورد خەمان کارمان لەم گرێکوێرە مێژووییەدا نەکردووە. دیارە کاریگەری دیانەتی ئیسلام لەسەر کوردان، بەتایبەتی لە باشور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەشێکی دانەبڕاوی ئەم گرێکوێرەیە دەخوەقێنێت، کە قورئان بە زمانی عەرەبی هاتۆتە خوارەوە! ئەی کوردانی ڕۆژهەڵات و باکور چی؟ ئەمان بە هەکاری چیەوە دەناڵێنن؟

ئەگەر باس لە شۆڤینیستی عەرەبی و فارسی و تورکی بکەین لەم پێنتەدا، ڕەنگە ئەمەش هەکارێکی مێژووییی دی بێت، چونکە لەم پەیوەستیەدا دەکرێت باس لە "لەدەستدانی ناسنامەی کولتووری"، ناکۆکی نێوان نەوەکان، وە باس لە نادادپەروەری کۆمەڵایەتی بکەین. ئاوگۆڕەی کولتووری پەسەیەکی مێژووییە، کە گەلانە کولتووریەکان بە ناچاری دەبات. ئەم پەسەیە لە هەر شوێنکەدا بە شێوەیەکی جیاواز ڕوودەدات و بە بارودۆخی مێژووییی، کۆمەڵایەتی و ئابووریەوە بەستراوە. لێرەدا زێر گرنگە باس لە ڕەز و پاراستنی فرەڕەنگی و فرەکولتووری و جیاوازیەکانیان بکرێت. بەداخەوە ئەم ڕەزنانە بە کولتووری کوردی لەو دۆڤێرەی ئەمەدا لەلایەن گەلانی ناوچەکەوە نەکراوە (دانەنراوە). ئەگەر لە ڕوانگەی ئاوگۆڕەوە بڕوانین، دەبێت هەموو ئەو کولتوورانە بەیەکسانی ئەم پرسەیە لە بڕچاو بگرن و ڕەزی دوولایەنە بە کردەوە نیشان بدەین، کە ئەم پەسەیەش لە دۆڤێری ئەمەدا زێر بەکەمی ڕویداوە. گرنگە لێرەدا باس لە دەستدانی ناسنامەی کولتووری بکەین، لە بەهەی گەلانکاریەیە خراکانەوە جگەی سەرسوڕمان نییە، ئەگەر کولتوورێك بە هەی هەزە دەرکیەکانەوە یان فشاری کۆمەڵایەتیەوە بشێك لە تایبەتمەندیەکانی لەدەست بدات، وەك زمان، نەریت، باوەڕ، شێوازی ژیان و تەنانەت پێوەندیە کۆمەڵایەتیاکانیش لەتەکیاندا. ڕاستە بەجیهانکردن کولتوورە گەورەکان زاڵ دەکات بەسەر کولتوورە بچکۆلەکاندا، میدیا و تەکنەلۆژیاش لەپاڵ ئەم فشارانەدا دەبنە فشاری سیاسی و ئابووری، تا دەگاتە قەدەغەکردنی زمانیش، کە ڕۆژانە لە تورکیا بەکار دەهێنرێت.

ئەمانەش دەبنە لاوازبوونی زمان و نەریتەکانی کۆمەڵگەیەك، بەتایبەتی لەنێوان گەنجەکاندا تا دەگاتە ناهاوسەنگی کۆمەڵایەتی. ئەگەر کوردان لەم ساتە مێژووییەدا ئاگاداری ئەم ئاوگۆڕە کولتووریانە نەبن و مامەڵەی هاوسەنگی و هاونرخی کولتووری نەسەپێنن، ڕەنگە لە پاشەڕۆژێکی نزیکدا ڕۆگەکانی کولتووری دۆڤێری

ئەم لە پێشەوە هەبماندرن و کولتووریکانی دی لە جگیاندا سەقامگیربن.
چارەسەریش پەروەردەی نەوێیکی باوەبەخبوو و زانخوازی (فزوی) بە فەرکردن و فەرخوازینی زمان و مژووی خەمای، پاراستنی هونەر، فلکلەر و نەریتکان، بکارهنانی میدیا بە باوکردنەوی کولتووری خیی، ئوش بە پشتگیری یاسا و فەرمی بە پاراستنی کولتوور بئنجام دگیەنرت.

مەحمود چاوش
هانۆڤەر 11.01.2026

مەلا مەزهەر خەراسانی لەدیدی ئەبوبەکر کاروانی دا.. هیوا ئەمین

سیاسەتمەدار و نوسەری کورد بەنز کاك ئەبوبەکر عەلی (کاروانی) ، نوسینکی بناونیشانی (لە مەلای گەورەوە بە مەلا مەزهەر دەربارەی ئافرت و چك و ەی لە کەمگە دا) لە ژی ١٢.١.٢٠٢٦ دا لە ژنامەی ئاونە باودکاتەوە . لەر دا دەموت هندك باری سەرنجی خەم بخەمە سەر هندك لایەنی نوسینکەی بەنزیان ، هیوادارم بە سنگکی فراوانەوە لەم وەربگرت . استیکەی نوسەر لە مبەستی نوسینکەی دا دەخوازت ئەو تەموماژانە لەسەر ئیسلام بەونەتەوە ، کە کەسکی وك مەلا مەزهەر خەراسانی خەی دکاتە یشسپیی و خاونی ، بتایبت ، کە لەو چند ژانە دا هەرشکی ناشایستە و ناقای کردە سەر ئافرتان بگشتیی و شقانان ی ئافرت لە ژئاوا بتایبتیی ، تاکو ادەی تکفیری هزکانی هسدە و یەپگە و لایەنگریی و هاوسزیی بە حکومتە ئینتیقالیکەی ئەبو محمد جلانیی و سوتانکانی عوسمانیی ؟! کاك ئەبوبەکر زیاتر لەسەر ئەو لایەنە دەدوت کە تیای دا مەلا مەزهەر خەراسانی سوکایەتی بە ئافرتان دکات تاکو ادەی کیلایەتیی و خزمتکاریی ئافرتان بە پیاوان ، بەبە هیچ لەدوانك لەسەر بیری تکفیریی

مەلای ناوبراو ، بەپاساوی هەستیاریی و ترسناکیی ئەو باسە . لەو استیی دا نوسینەکەی نوسەر زیاتر باسکان تەومژاویتر دەکات و بە ئەنقەست بەت یان نائاگا سەر لە خوێنەر و تاکی کورد دەشوێنەت . لە ناونیشانی نوسینەکەی دا ئاماژە بە مەلای گەورە دەکات بەبێ ئەوەی هیچ ئاماژەیەکی ەون بە دنیابینیی و هزر یان بەچونەکانی زاتەکی گەورەی وەکو مەلای گەورە سەبارەت بە ئەرک ، ماف و ەەی ئافرەت لە کەمەگەی کوردی دا ، بدات . لە بەشەکی تری نوسینەکەی دا نابجێیانە و بەبێ هیچ هۆ و بەنیاك و بە دورخستنەوە و بەلادابردنی خوێنەر لە ئەسڵی دەزەکە و داپشینی سوکایەتیەکانی مەلا مەزهەر بە کورد و کەسایەتیی کورد ، کە خەی لە کوردانی ەژئاوا و ژنانی شەڤان بەرجەستە دەکات ، دەت پەلاماری بیری فەمینیستیی دەدات و تاوانباریان دەکات : (دژی ئەو ەوتە فەمینیستیە دژە خەزانیە توندەوەم ، کە بە چاوی سوك سەیری ەەی دایکایەتیی و هاوسەرەتیی و بنەەتبووونی ژن لە خەزاندا دەکات ، … تاد) وەك بەیت ئەوەی لە دەرەوەی دیدگە و خولگەی ئایینی ئیسلام بیربکاتەوە ئەوا خاوەنی فەلسەفەیەکی ئەهریمەنیی و وەرانکاریانەیە ، کە ەز لە بەهاکان و حورمەتی خەزان و ەەی دایکایەتیی ناگرێت . من نامەوێت بچمە نەو وردەکاریەکانی دنیای فەمینیستیی ، بەڵام فەلسەفەی فەمینیستبوون لە بنچینە دا گیاندنی جگە و پگەی ئافرەتانە بە پلەیەك ی باڵاتر لە مرۆقبوون و بەهرەمەندبوونیان بە مافی یەکسانیی لە بەرامبەر پیاوان و بەدەستهێنانی مافی زیاتر لە کەمەگە و چەسپاندنی دادپەروەریی کەمەایەتیی و دەستبەرکردنی مافی سیاسیی و ەەگەانی زیاتر و کاریگەرتر لە نەو هەموو جومگەکانی کەمەگە دا تاکو ەادی هەوشاندنەوەی سیستەمی پیاوسالاریی و نەهێشتنی جیاکاریی ەگەزیی و قەدەخەکردنی بەکارهێنانی ئافرەتان وەکو کەرەستەیەکی سێکسیی بە دامرکاندنەوەی ئاەشیە ئاژەیەکانی پیاوان . کاك ئەبوبەکر لە بەشەکی تری نوسینەکەی دا ئاماژە بە مەلا مەزهەر خەراسانی وەك مامەستایەك دەکات و دەەت ئیسلام پێچەوانەی ەاکانی ئەو : (ئەوەی مامەستا مەلا مەزهەر خەراسانی دەربارەی ئیسلام و ئافرەت دەیەەت ، تەنها نوێنەرایەتی بەچوون و ەاو تەگەیشتنەکی تاکەکەسی سنورداری خەی بە ئەم پرسە دەکات و هیچی تر) بەڵام کەەە و بەئاگا لەوەی ، کە مەلا مەزهەر قسەکانی نەك دەربەی ەاو تەگەیشتنی تاکەکەسیی خەی نیە بە تەنیا بەڵکو ئەو بە ئایەتەکی قورئان گشتاندن بە کەی هەزری نەتەوەیی و دنیای ئیسلام و ویژدانی موسوەمانی کورد دەکات و دواجار ئایەتەکە دەکاتە بەهگەیەکی ئەخلاقیی و ئیلاهیی بە سوکایەتییپێکردنەکانی بە کورد و ئافرەتانی شەڤان ، و دواجار

نوسەر لە بەرامبەر ئەو ئایەتە دا دەستپاچە و لاواز دەبێت : (وقرن فی بیوتکن ولا تبرجن تبرج الجاهلیة الاولی الاحزاب : ٣٣) ، هەر بۆیە نابێت پەیمان سێر بێت کە کاتێك ئیخوان و سەلەفیەکان تەکبیر لێدەدەن و بارک اللە بك بە مەلا مزگەر دەنێرن ، ئەوش ئەو مەترسیەیە لەسەر تاك و کەی کۆمەڵگەی کورد و بزوتنەوەی ناسیۆنالیستی کوردی کە کاک ئەبوبەکر لە زربەی نوسین و چاوپێکەوتنەکانی دا ئاماژەی پێ دەکات و بەڵام بەداخەوە نەیویستووە بە دەڵێکیش باسی لەوە بکات.

لایەنێك ی تری نوسینەکەی کاك ئەبوبەکر زیاتر لە نەو تەومژی مژو و ئایدەلۆژیا دا دەدچێت و ڕاستیەکان لە خوێنەر دەشوێنێت ، تاکو دڵگات بە شوێنێك ، کە ئیتر جیاوازیەکی ئەوتۆ لە نێوان ڕا و بۆچونەکانی ئەو و مەلا مزگەر دا نامێنێتەوە : (پەم وایە جێنگ لە بنەڕەت دا ئەرکێکی پیاوانەیە و دەڵێی ئافرەت لەو ڕووەوە تەواوکارییە) ، ئیتر بەڵێزیان ڕونی ناکاتەوە ، کە داخۆ ئەو دەڵێی تەواوکارییە چیە ، کە ئافرەت لەنەو کۆمەڵگە دا دەبێت بیگەڕێت ؟! ئایا دەڵێکی تەنیا لە جیهادی نیکاح و کێلبوون بە پیاو دا کورت دەکرێتەوە یان لە ئەرك و مەیدانێکی تری مرۆڤایەتیی دا ؟!! کە دەبوایە کاک ئەبوبەکر ئاماژەیەکی بوڕانە بۆ باسە هەستیارە بدات . پەنابردنی نوسەر بە شەرع و بۆچونی فەقیهە ئیسلامیەکان لەپەناوی سەلماندنی ڕاست و بایەخی ئافرەت لە دیدی ئیسلام دا کارێکی بەبەرهەم ، تاقەتپەوکێن ، بەسود ، ئاماژ و گەیشتن بە کۆتایەکی داخراوە تاکو گەیشتن بە دنیایەکی سادەی واقیعبینیانە ، کە باوەناکەم نوسەر لە زەین و هەزری خەیشی دا باوەی بەمجەرە مێتەدە نەریتخوازییە هەبێت ، چونکە ئیسلام وەك هەگری پەیامێکی ئیلاهیی نەیتوانیوە دەڵێکی گرنگتر و چالاکتر بە ئافرەت لەنەو کۆمەڵگە دا بدات ، و نوسەر لەوبارەوە نەیتوانیوە بەڵگەیەکی باشتر لە شەرع و ڕای فەقیهەکان ، یان لە مەلا مزگەر خەراسانی بخاتەوو :

(بوونی نیمچە کەدەنگیەك لە نێوان فەقیهەکان دا لەسەر ئەوەی ، کە هەرکاتێك پەلاماری وڵاتێکی موسوڵمانان درا و پیاوان بە تەنها نەیانتوانی ڕوبەڕوی داگیرکارییەکە ببنەوە ، ئەرکی ئافرەتانی موسوڵمانە ئەو بەشایی و لاوازییە سەربازییە پێبکەنەوە و بەشداریی جەنگەکە بکەن) ، بەڵام کاك ئەبوبەکر لەڕە دا هیچ ئاماژەیەکی کورتیش بێت بە سەرچاوە فەقیهەکان یان ئایەتێکی قورئان نەداوە ، و پەمان نابێت ، داخۆ شەواز و کرێکی ئەو بەشداریە چی و چۆنە ؟! ئایا بەڵاستیی بەشداریەکە شەڤانانەیە یان تەنیا جیهادی نیکاح و تەرکردنی شەهوەتی پیاوانی سەحابە و موجاهیدانە لەکاتی جەنگ دا ؟! ئەگەرچی کاک ئەبوبەکر لە کۆتایی نوسینەکەی دا بۆچونەکانی مەلا

مزهەر ەت دکاتەوە و بە ناڕاستیان دەزانێت ، بەڵام لە دواجاردا پێکهاتەی بەچونکانی هەردولایان ، کە پاشخانێکی ئیسلامییە سەبارەت بە ەەی شەڤانیی (سەربازیی) ئافرەتی کورد حەرامکراو یان سنوردارکراوە .
کۆتایی

ڕایگشتیی ئەلیکترۆنیی و چەواشەکردنیی میدیایی- 1- کارزان عزیز

بەشی یەکەم

لە ئێستادا لە کۆمەڵگەی کوردی و لە ناو میدیای کوردی بوون بە دیاردە، بەڵام ئەو دوو دیاردەیە وەکو چەمك دیاری نەکراون. بەیە بە پێویستی دەزانین ئەم چەمکانە بخەینە بەرباس لە ناوان میدیای کورددا جێگەی خۆی بگرێت بەمەبەستی باشتر تێگەیشتن و ناونان لەم دوو دیاردەیە کە باس و خواستی سەردەمن. کاتێك لە ڕایگشتی دەدوێن مەبەستمانە، باس لە پرسەی پێوەندی و کارێکی کۆمەڵایەتی بکەین، چونکە بوونی پرسەی گەیاندن و پێوەندیکردن ئەو هەنگاوانەن دەمانگەیەنن بە ئاراستەکردنی ڕایگشتی یان گەرین و پێکهێنانی ئەم دوو چەمکە پێوەدی یەکی تونددو تێیان پێکەوە هەیە بەشێوەیك ئاگەر پرسەی پێوەندیکردن نەبێت واتە ڕایگشتی بوونی نابێت . مەبەست لە پرسەی پێوەندی بریتییە، لە هەموو جەر و ئاست یان لەقەکانی پرسەی گەیاندن هەر لە پێوەندی کەسییەوە تا دە گاتە پێوەندی جەماوەری، کە واتە ڕایگشتی لە تەنها و پەراوێزی و گۆشەگیریدا و بە بەشداریکردنی تاك لە ناو گرووپەکاندا دروست نابێت. لە ڕووی ئاوگەکردنی بیرو ڕابێت سەبارەت بە کێشە و گرفت و ڕووداو پرسەکان، یان لە ڕووی بەدەستهێنانی زانیارییەوە بێت، سەبارەت بەو بابەتانەی پێوەستن بە بەرژەوەندی هاوبەشی کۆمەڵ و گرووپەکانەوە. میدیای ئاراستە کراو وا لە جەماوەر دەکات تەنها وەرگر بێت و بیر لە هیچ نەکاتەوە، ئەمە وادەکات لە ئەنجامی

وەرگرتنی پەیامەکانەوە تەنانەت بیرکردنەوە و رەفتاریشەوە سەبارەت بەو بابەتانە بگرێت کە پێشتر لە گۆڕیان دژ بوو نەك بە تەنها هاورا نەبوو. درووستکردنی کاریگەری لەسەر رایگشتی ئامانجەکی و تەوەرەکی بنەڕەتییە بەهەر چالاکییەکی میدیایی چ لەسەر ئاستی کەمایەتی بێت یان ڕۆشنبیری و سیاسی بەتایبەت بر خاوەن دەزگاکانی میدیا کە لە پشت پەیامەکانیانەوە ئەجێندای تایبەت پەیڕەوو دەکەن. ئەگەر ڕێ و ئەرکی میدیا لە سەردەمی پێش ئینتەرنێت بریتی بووبێت، لە گەیاندنی هەواڵ و زانیاری و هەواڵدان بە پەکهەنانی ئاراستەکانی جەماوەر یان گەرینی، لە ڕۆگەی ئامرازەکانەوە پرسیەکی تاك لایەنە بوو، کە تەدا جەماوەری وەرگر، بینەر، بیسەر خوێنەر تەنها وەرگری پەیامەکان بوون و نەیان توانیوە بشداربن لە دەربرینی راو بۆچونیان سەبارەت بپرس و بابەتە جەراوجۆرەکان، ئەمرۆ لەگەڵ دەرکەوتنی میدیای نوێ هاوکێشەکە پێچەوانە بوەتەوە، وەرگر دەتوانێت ڕۆڵی کاراو کاریگەر ببینێت، لە هەمان کاتدا هەم نەرەر و هەم وەرگری پەیامەکان بێت، ئەمەش پیە دەگوترێت پەیوەندی دووڵایەنە. تەکنەلۆژیای نوێ وایکرد دەرفەت بر بەکاربەر برەخسێت کە لە ڕۆَگای میدیای نوێوە لیقە جیاوازەکانی پرسی گەیاندن لەیەك کاتدا پێرەو دەکەن بەکاربەر دەتوانێت لە ڕێگای یەکەك لە پەرەکانی سۆشیاڵ میدیادا پەیوەندی کەسی، پەیوەندی بە گرووپ و بڵاوکردنەوەی پەیامەکان ئەنجام بدات لە گەڵ بەکاربەرانی تەرەکە. ئەم فەزایە دەرفەتی لە پێش بەکاربەران ڕەخساند، بە ئازادی گوزارشت لە راو بۆچوونی خەیان بکەن لە هەمبەر پرسە هەنوکەییەکان، بۆچێشنەك ڕۆژانە تەبینی ئەوە دەکەین کە چەن رای گشتی ئەلیکترۆنی لە بارەی پرس و بابەتە جیاوازەکانەوە درووست دەبێت و هەندە جار کاریگەری لەسەر بریاری سیاسی و دەسەڵات درووست دەکات، بۆچێشنەك لایەنی پەیوەندار ناچاردەکات بریارەکانی بگەڕێت .

کارزان عزیز \ قوتابی زانکۆ

کورد و سەدەی بیست و یەک؟!.. برایم فەقێشی

گەورەترین نەتەوەی بێ دەوڵەتی سەر گەی زەوین. یەک لە گرنگیترین و پەسامنترین سەرزەوینی ناوچە و جیهانمان هەیە، کەوتووینەتە دەروەی دەسەڵات، سیاسەت و دیپلۆماسی. لە ئابووریی، سەنعەت، تەکنیک و بازاڕی جیهان بێ بەش و دابڕاوین. سەرچاوەی هەبوونی زانستگا، کەمترین بڕشداریمان لە زانستی جیهاندا هەیە. سەرچاوەی بوونی فەرهەنگ و زمان و هونەری پشتئەستوور بە مێژوویەکی چەند هەزار ساڵە، کەمترین دەورمان لە هونەر و فەرهەنگی جیهان و ناوچەدا هەیە!

کورد دەیتوانی و دەتوانێ ئاکتەرێکی هەر کام لەو بوارانە بێ، بەڵام نییە. لە ناو مەشکی مرۆڤی کورد-دا چی هەیە کە کەوتەتە دەروەی بازنەی دەسەڵات، سیاسەت، دیپلۆماسی، زانست، هونەر، فەرهەنگ و ئابوریی ئەم جیهانە؟!

ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە لە هەموو بوارێکدا خەمان کەکێنەوە و جێگای ڕاستەقینەی خەمان مسۆگەر بکەین؟
تاقیکردنەوەی سەد و بیست ساڵ و هەزاران ساڵەی کوت کوت بوونمان، ئەوەی سەلماندووە، کە تاک تاک تەکدەشکێندرێن، گەر لە هەر بوارێکدا کوت کوت بجوڵێنەوە.

ئەمە پێویستمان بە بیر و هزر و فەلسەفە و سیاسەت و هونەر و ئابووریی و سەنعەت و فەرهەنگ و سەرمایە و دیپلۆماسی و دەزگا هەیە، دەزگای کوردستانی و جیهانی، کە دەور و کەسایەتی یەک نەتەوە دەربخات!

لە هەر ١٣٠ کەس خەڵکی ئەم جیهانە، یەک کەس کوردە. واتە کورد هەزە و دەتوانێ هەز بێ، گەر تێگەیشتنی گرووپی، عەشیرەیی، ناوچەیی، زمانی، دینی، حزبی، شەخایەتی، بنەماڵەیی، هتد نەبێ لە سەر ئاستی کەڵەنی کورد .

کورد دەبوو چەند هەزار ساڵ بەر لە ئێستا وەک یەنانییەکان خەی دیتبایەوە! دەبوو لە سەدەی ١٥ و ١٦ خەی ڕزگار کردبا! دەبوو لە سەدەی نۆزدە وەک زۆربەی نەتەوەکانی باکان خەی ڕزگار کردبا! دەبوو لە ئێستای شەی یەکەم خەی وەک نەتەوە دیتبا و تێکە

سیاسەتی جیهانی بووبایە و وەک ئاکتەرێکی سیاسی خاوەن کیان دەرکەوتبا! دەبوو پاش شکستی دووهەم خەی گەیاندبایە ناو دیپلۆماسی جیهان.

بە پێچەوانە کورد لە چەند هەزار ساڵ بەر لە ئێستا تا ئەمڕۆ، نەردیوانی سەرکەوتنی تورک و عەرەب و فارس و ئوروووپی و هێژاوایەکان بووە، دوا پەردەی ئەم نەردیوانبوونە، شکست لە گەڵ داعش و بوون بە سپەری بەرەی ناوچەکە و ئوروووپا بوو.

کورد لە پاش شکستی یەکەم ئیتر بە تەنیا لە گەڵ چوار وڵاتی داگیرکەر هووبڕووو نەبووە و وڵاتانی ئوروووپا دەوری سەرکیان لە دابەشبوونی کوردستان و پاراستنی دیکتاتۆرانی ناوچە بووە و دەوریان هەیە. ئەوان پارێزەرانی دیکتاتۆرانی ئێران و عێراق و تورکیا و سوریا بوون و هەن و هەر ئەوان ئەو وڵاتانەیان پێ چەک کردووە و پاڵپشتی سیاسی و ئابووریی ئەوان بوون و هەن. ئەوە لە کاتێکدایە کە کورد لە ماوەی سەد و بیست ساڵی ڕابردوو، دیپلۆماسیی هوون و ئاشکرای لە ناوچە و جیهان نەبووە و کەوتۆتە دەرەوەی سیاسەتی هەژاوا .

ئێستاش ئەزموونکی مەزن هووبڕووی کوردە کە ئەمجارە مەیدانی ئەزموون هەژاوای کوردستانە. کوردی پێنجا ملیۆنی و زەرتر، چۆن دەجوڵێتەوە و بەرنامە و ستراتێژی و دیپلۆماسی چییە؟

ئەمجارە کورد بە تەنیا لە گەڵ تورک و عەرەب و فارس هووبڕووو نییە، لە گەڵ سیاسەتی ئوروووپا، هەژاوا و ناوچە هووبڕووە. لە گەڵ تیرۆریستی ژێرباڵی وڵاتانی ناوچە و هەژاوا ڕووبووەوە.

کورد لە بەر ئازموونکی مەزن دایە ، بە تەنیا هەشتنەوەی هەژاوای کوردستان، یانی بەتەنیا مانەوەی هەژمەنات، باشوور، باکوور.

کورد ئەمڕۆ بە یەک سیاسەت، یەک بەرنامە و ستراتێژی، یەک هەڵوێست، یەک نێتەوەبوون و یەک دیپلۆماسی هوون دەتوانی خەی بپارێزە و سەدەی بیست و یەک بکاتە سەدەی خەی.

درێژەی تەگەیشتنی ڕابوردوو، درێژەی کارساتکان و ژێر دەستە مانەوەیە. هیچ حزب و دەستە وگرووپک لە هیچ پارچەیکی کوردستان، بە تەنیا خەی و بەشک لە نێتەوەکەی هزگاری نابە. ئەوە تاقیکردنەوە سەرجەم نێتەوەکان بووە و کوردیش هەر ئەو هەگایەی لەبەرە.

برایم فەرشی
٢٥/١/٢٠٢٦

کورد روو بەووی گەلەکەمەیکی ناوچەیی بووتەوە.. رژاشوان

ئەو هەڕەشە دەندانانەی دەکرێنە سەر رژئاقای کوردستان، جێبەجێکردنی پیلانێکی قێزەونی نەخشەکێشراوی ناوچەیی و نێودەوڵەتییە، کە دەمەکە دایان رشتووە. بە تایبەتیش لایەن تورکیای ڕگەزپەرست و فاشستییەوە. کە دژی هەموو خواستێکی گەلی کوردمانە لە هەر شوێنێکی کوردستاندا بێت. کە زیاتر لە سەد ساڵە، تا سەر ئەسقان دژایەتی گەلی کوردمان دەکەن. بە هەموو هێزێکیانەوە بە مەدەرترین چەکی کوشندە، هەوڵی کەمەکوژی و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کورد دەدەن.
ئەو کوشتن و بڕین و ئەو تاوانانەی، کە ئەمڕۆ لە رژئاقای کوردستاندا ڕووددەن، پیلانێکی داڕێژراوی تورکی و سووری و قەتەری یە. کە لایەن ئەمریکاوە، چرای سەوزیان بە هەڵکراوە. ئەمش یەکەم ناپاکیی ئەمریکا نییە بەرانبەر بە گەلی کورد. جوانەمەرگ کرنی کەماری کوردستان، تواندنەوەی شەشی ئیلوول، و داگیرکردنی کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی ترمان لە باشووری کوردستان، ئەمریکا ڕەشکی گەورەی ناپاکیی لەو شکستییانەی کورد هەبووە.
هەمان ناپاکیی لە گەلەکەمان لە رژئاقای کوردستان کرد. ئەمە ڕکەوتنێکە لە نێوان ئەمریکا و تورکیا و سووریا. رژێمی تورکیا بەیارەکانی سووریا دەردەکات نێک ئەحمەد ناشرع. چونکە سووریا بووە بە کۆڵۆنیەکی تورکیا. ئامانجی تورکیا لەم هەڕشانەدا، ڕشەکوژی و کەمەکوژی و دەرکردن و ئاوارەکردنی کوردە، لە زێدی باوباپیرانیان، لە شارەکانی باکووری رئاقای کوردستان. بە ئەوەی زیاتر لە دوو ملیۆن و نیو پەنابەرە سووریە عەرەبەکانی تورکیا، بیانگەڕێنەوە و لە ناوچە

کوردییەکاندا نیشتەجێیان بکەن و زەوی و زاری کورد داگیربکەن و بەسەر عەرەبە هاوردەکاندا دابەشیان بکەن و ماڵ لە خاوەن ماڵ حەرام بکەن. بە تەواویش (پشتەنەی عەرەبی) کە رژێمی بەعسی سووریا لە ساڵی (١٩٦١) بەیاریان لەسەری دا، تورکیا دەیەوێت ئەو پرۆژە گاوەجەبەجە بکات و ناوچە کوردییەکان بە عەرەب بکەن. ئەمە ئامانجی سەرکیی تورکیایە، لەم هەشانەیدا بە سەر رۆژئاڤای کوردستان.

تورکیا رۆگەزپەرست، چەندین جار دووپاتیان کردەوە، کە ئەوان لە کورد ناگەڕێن و دژایەتی دەکەن، تەنانەت گەر لەسەر مێریخیش دەسەاتەکی سەربەخۆیان هەبێت.

زەر بە داخەوە، کە تا ئێستا نەتەوە یەکگرتووەکان و رێکخراوەکانی مافەکانی مرۆڤ و ویژدانی جیهانی و دەوڵەتە زلهێزەکان و دەوڵەتانی بە ناوە ئیسلامی، هەموویان لە ئاستی ئەو کەمەکوژی و تاوانانەی کە بە رۆژی رووناک لە کورد کراون و دەکرێن، کە هەموویان تاوانی جەنگین و تاوانی نەودەوڵەتیی دژ بە مرۆڤایەتین. کۆرن و کۆن و لاین، هەموویان قووقەپیان لێکردوون. کەمترین شت، جارێک لە جاران، پرۆتیستەی ئەم تاوانانەیان نەکردوون کە لە کورد کراون و دەکرێن. بەیە پەموایە مافەکانی مرۆڤ و یژدانی جیهانی و نەتەوە یەکگرتووەکان درێن و هیچی تر نین.

بەکو بەرژەوەندیی وڵاتەکانیان، لە سەرووی مافەکانی مرۆڤ و یژدان و رۆشتەوەن. تا ئێستا چەند جارێک ئیسرائیل دووبارەی کردەوە، کە ئەوان پشتگیری لە مافەکانی کورد دەکەن. کەچی دوای ئەوەی کە ئەحمەد ناشەرع، بەرزاییەکانی جەلان و ئەو شونە تازانەی کە ئیسرائیل داگیرکردوون، لەسەر سینییەکی زێر پێشکەشی بە ئیسرائیل کرد. دوای ئەوەی تورکیا و ئیسرائیل رێکەوتنامەیەکیان واژۆکرد، کە لە سووریادا رووبەووبوونەی سەربازی نەبنەوە. ئیسرائیل لەو هەشانەی لەلایەن سووریا و تورکیاوە، دەکرێتە سەر رۆژئاڤای کوردستان، بەدەنگیان هەبزاردووە. چونکە بەرژەوەندییان لە سەرووی ویژدان و رۆشتەوەیە. بەیە کورد نابێت پشت بە ئەمریکا و ئیسرائیل و رووسیا ببەستێت.

بەنام خیانەتیان خاوە، هەرگیز کورد لەبەن نایات و دەست لە خەبات هەناگرێت. تا کوردیش بە مافە رەواکانی خۆی نەگات، نە تورک و نە فارس و نە عەرەب، ناتوانن بە ئاشتی و بە ئاسوودەیی بژین. تا رۆژێک زووتر کورد مافە رەوا نەتەوەییەکانی بەدەست بهێنێت لە بەرژەوەندیی هەموو گەلانی رۆژهەڵاتی

ناوەڕاستە. زووترین ئاشتی و ئاسوودەیی و سەقامگیری، بە بەسەر ناوچەکەدا دەکەشن.
داوا لە هەموو خوشک و برایانی کوردمان دەکەین، لە کوردستان و لە هەندەران، کە بە هیوا نەبن و زیاتر یەکبگرن و یەکدەنگ بن و درێژ بە خەپەشاندانە ناڕازییەکانیان بدەن. پرتیستەی هەڕەشەکانی سووریا و تورکیا بە سەر ڕۆژئاوای کوردستان بکەن.
بژی کورد و کوردستان
مردن و رسوایی بۆ داگیرکەرانی کوردستان

کاژی ئیبراهیمی و جۆنەزای ئۆژدیهاکان.. ستار ئەحمەد

ئەو کاژەی ئەمڕۆ دەکەوتنی ئیبراهیمی فەڵی دەدات، تەنیا گۆڕینی پۆستەکی سیاسی نییە، بەڵکوو جۆنەزایەکی هێشە کە تێیدا ئۆژدیهاکانی دەسەڵاتی جیهانی لەناو خوێنی گەلانی ناوچەکەدا لەدایک دەبنەوە. ئەم جۆنەی لەدایکبوونە، کە بە ئاوی چەواشەکاری و مەرامی زایەنیزم ئاودێری دەکرێت، مژدەی ئاشتی بە کەس ناهێنێت، جگە لەو دەستە بژێرانەی کە دەیانەوێت هێزەهاتکی بەدەنگ و بە ناسنامە لەسەر جەستەی نەتەوە هەستەکان بنیاد بنێن . ئەوەی لە پەنای ئەم هەکەوتنانەدا دەگوزەرێت، پیلانێکی گشتگیرە بۆ ئامانیەنی هەر ئیرادەیەک کە نیەوێت کڕنش بە هەزی چەک و سەرمایە بەرێت.
مەژووی ناوچەکە خەریکە لاپەڕەیەکی خوێناوی و پڕ لە فێڵ هەڵدەداتەوە، کە تێیدا جەلادەکان بە ماسکی ئاشتیخواز و خاوەن ئایینەوە دەردەکەون. ئەوەی ئەمڕۆ لە گەپانی سووریادا دەگوزەرێت، تەنیا جەنگێکی ناوخۆیی و گۆڕینی سەنگەرەکان نییە، بەڵکوو دەرهاویشتەی ئاستەوخۆی ئەو تەڵە گەورەیە کە لە بنەڕەتدا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییە باکانی ئەمریکا و ئیسرائیل و وڵاتانی کەنداو داڕێژراوە. ئامانجی سەرەکیی تەنیا ئاسایکردنەوەی پێوەندییەکان نییە، بەڵکوو پاکتاوکردنی هەر هێز و گرووپ و نەتەوەیەکی زیندووە، کە نیەوێت ببێتە پاشکۆی ئەم سیستەمە نوێیە. ستراتیژییەتەکە ڕوونە: نابێت هیچ هێزێکی چەکدار یان

بزووتنەوەیەکی ڕزگاریخوازی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بمێنێت، کە لەژێر کۆنترۆڵی ناوەندە جیهانییەکاندا نەبێت.
لەم پێناوەدا، دەبینین چۆن یەک لە دوای یەک ئەو گرووپانەی کە ڕۆژێک وەک هێزی کاریگەر دەبینران، تەکشکێنران یان پاشکشیان پێکرا. لە حوسیەکانی یەمەنەوە تا حیزبوڵڵای لوبنان و حەماسی فەلەستین، هەموویان کرانە قوربانیی ئەم نەخشە نوێیە. تەنانەت دەسەڵاتی ئێرانیش، لە ڕێگەی توندکردنی گەمارۆکان و لەدانی باڵە سەربازییەکانی، ناچار کراوە دەست بە شلکات و لە بازنەی ئەم ڕێککەوتنانە نزیک ببێتەوە، تەنیا بە ئەوەی ڕێمەکەی خۆی لە ناوەوە بپارێزێت و دەست لە گرووپە نیابەکان هەڵبگرێت. لێرەدا پرسیارە جەوهەرییەکە سەرهەڵدەدات: کە ماوەتەوە کە هێشتا وەک بەربەستێکی ڕاستەقینە لە بەردەم ئەم هێرشەوەنە جیهانییەدا وەستاوە...؟
وەڵامەکە ڕوونە؛ تەنیا هێزە کوردییەکان وەک پێکەکە و هەسەدە ماونەتەوە کە نەیانویستووە ببنە بەشێک لەم تەونە داڕژراوە.
ئەحمەد شەرع، کە ئەمڕۆ وەک کاراکتەرێکی سەرکی لەم جەنگەدا دەردەکەوێت، لە ڕاستیدا تەنیا دەسکەلایەکی بە ئیرادەی دەستی هاوپەیمانیی ئەمریکا و ئیسرائیلە. ئەرکی ئەم کۆسایەتییە و ئەو گرووپانەی لەژێر فەرمانی ئەودان، ئەنجامدانی ئەو جەنگە پیسەیە کە زلهێزەکان نایانەوێت ڕاستەوخۆ دەستی تێدا وەربدەن. کاتێک دەبینین هێزەکان بە وردی بەرەو ناوچە کوردییەکان ئاڕاستە دەکرێن، دەبێت تێبگەین کە ئەمە هەوڵێکە بە جێبەجێکردنی ئەو بڕیارەی چەکداریی ڕێککەوتنی ئیبراهیمی، کە دەڵێت نابێت هیچ گرووپێکی چەکداریی سەربەخۆ لە ناوچەکەدا بمێنێت. فشاری سەر ڕێبەرایەتی کورد و ناچارکردنیان بە بژاردەی دژوار، هەمووی لەو چوارچێوەیە کە یان دەبێت چەک دابنێن و ببنە جێبەجێکاری فەرمانەکان، یان لەناو ببڕێن. ئەم پیلانە پێشتر بەرامبەر ئۆجەلان تاقیکرایەوە و ئێستا دەیانەوێت هەمان سیناریۆ بەسەر هەسەدەدا بسەپێنن.
هەسەد، وەک هێزێکی خاوەن ئیرادە کە لەسەر خاکی خۆی و بە خوێنی ڕۆڵەکانی پارێزگاری لە کەرامەتی مرۆیی دەکات، بووەتە گەورەترین مەترسی بە ئەندازیارانی ڕێککەوتنی ئیبراهیم. بۆیە، ڕاسپاردنی ئەحمەد شەرع بە لەدانی کورد، پیلانێکی دارێژراوە تاوەکو بە ناوی شەڕی ناوخۆیی و ئایینییەوە، ئەو دەستکەوتە نەتەوەییانە لەناو ببەن کە کورد بە قوربانییەکی زۆر بەدەستی هێناون. ئەمە جەنگێکە کە تێیدا زایۆنیزم و وڵاتانی کۆنداو و ئەمریکا، بەرژەوەندییەکانیان لەسەر لاشەی گەلی کورد یەکدەگرێتەوە. ئەوان دەیانەوێت ڕۆژهەڵاتێکی ناوەڕاستی بەدەنگ دروست بکەن، بەدەنگییەک

کە تێیدا تەنیا دەنگی سەرمایە و بەرژەوەندییەکانی ئەوان بەیستراوە، نەک دەنگی گەلێکی ستەمدیدە کە داوای مافی چارەی خۆنووسین دەکات.
لەبەر ئەمە، ئەرکی ئەمەی کورد لە هەموو کاتێک قورستر و هەستیارترە. نابێت تەنیا وەک چاودێرێکی بەدەنگ سەیری ئەم شانۆگەرییە بکەین. دەبێت جیهان بزانێت کە ئەم جەنگە، جەنگی دیموکراسی یان ئازادی نییە، بەڵکوو جەنگی سێنەوی نەتەوەیەکە لە پەناو دەسەڵاتێکی سیاسییەکاندا. پێویستە وەک چۆن فەلەستینییەکان دەنگی خۆیان گەیاندە ناو جەرگەی ویژدانی جیهانیی، کوردیش هەموو تواناکانی خۆی بگەڕێ بخات بە ڕەسواکردنی ئەم پیلانە زایۆنیستی و نەوددەوەتییە. جیهان پێویستە بزانێت کە کورد نابێتە قوربانیی سەودایەکی سیاسی کە لە ژوورە تاریکەکانی تەلئەبیب و واشنتۆن بڕیاری لەسەر دراوە.
کاتێک جیهان لە بەرژەوەندییەکانی خۆیدا نوقم بووە، کورد تەنیا یەک ڕێگەی لەبەردەمە: یەکگرتوویەکی پتەو و بەرگرییەکی بەوچان لە خاک و ناسنامە. مێژوو نیشانی داوە کە هیچ دەسەڵاتێکی سەر کاغەز ناتوانێت ئیرادەی گەلێک بشکێنێت کە بڕیاری داوە لەسەر خاکی خۆی بە سەربەرزانە بژی. جەنگی ئەحمەد شەرع دژی مەزڵووم، لە ڕاستیدا جەنگی ستەمە دژی ماف، جەنگی پیلانە دژی ڕاستی، و ئەرکی هەموو کوردێکی بەشکێیە، بە پیر و گەنج و ژن و پیاوەوە، کە لەم قۆناغەدا ببێتە دەنگ و قەڵغانی پاراستنی ئەم خاکە. کورد هەرگیز بەم جۆرە بە تەنها نەبووە، بەڵکوو هەر ئەم تەنیاییەشە کە دەبێت ببێتە سەرچاوەی هێز بۆ ئەوەی ڕەسوایی بە زایۆنیزم و هاوپەیمانەکانی لە جیهاندا ببارێنێت و نەهێڵێت جارێکیتر، خاکی پیرۆزی کوردستان ببێتە قوربانیی دەسەڵاتی ئیبراهیمییەکان.

ستار ئەحمەد